

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1672

[Total No. of Pages : 4

[4751] - 1

B.Ed. (General)

EDUCATION

Education For New Times

(Paper - I) (2008 Pattern)

[Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) *Short answers type questions carry four marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) *Students should specifically follow the limitation of words of answers.*
- 7) *In any condition student will Not get Supplement.*

SECTION - I

Q1) What is Democratic citizenship? What programmes will you adopt in your school, to develop democratic citizenship among your students? [12]

OR

"Philosophy, Goals and Curriculum of Education as per Mahatma Gandhi is the reflection of his philosophy of life in education". Justify your opinion.

Q2) What is Education? Explain with examples the functions of Education for Social and Individual development. [12]

OR

Explain the goals of vedic Education. Explain how these goals are useful in Present Times, with reference to following points.

- a) Teaching method
- b) Teacher-pupil relationship
- c) Values in Education

P.T.O.

- Q3)** Answer in short any four of the following: [16]
- Explain the Teachers Essential roles in Present Times.
  - Explain the concept of informal Education.
  - Write the Rausseau's plan of Education as Given in 'Emile'.
  - Explain the Essential skills of Teacher in 21st century.
  - Write the Mahatma phule's work on woman Education.
  - Explain the concept of Education for character formation.

SECTION - II

- Q4)** What is 'Social Change'? 'Education is an Instrument of Social Change', Explain with examples. [12]

OR

Why school is called as 'Social Institution'? State the main functions of school as the social Institution. Being a center of socialization, which functions school can perform in Rural Area.

- Q5)** What is family? What are the characteristics of family? Write Educational Importance of family in the modern time. [12]

OR

What is 'Mass Communication Media'? How the impact of Mass Communication Media is increasing on society? How will you make use of computer for the educational development of students.

- Q6)** Write the answers of the following in short (any four) : [16]
- Role of teacher in the age of Globalization.
  - Concept and Characteristics of Non Government Organization.
  - Different ways of Access to Education.
  - Educational importance of school Interactions.
  - Importance of women Education.
  - Concept of 'Futurology of Education' and its effect on education.

Total No. of Questions : 6]

P1672

[4751] - 1

B.Ed. (General)

शिक्षण

नवीन काळासाठी शिक्षण

(पेपर-1) (2008 पॅटर्न)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शावितात.
4) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दात अपेक्षित आहे.
5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 130 ते 150 शब्दात अपेक्षित आहे.
6) उत्तरासाठी दिलेली शब्द मर्यादा कटाक्षाने पाळा.
7) कोणत्याही परिस्थितीत पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - I

प्रश्न 1) लोकशाही नागरिकत्व म्हणजे काय? लोकशाही नागरिकत्व विद्यर्थ्यांमध्ये विकसित करण्यासाठी तुमच्या शाळेत कोणकोणते उपक्रम राबवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

“महात्मा गांधीजींचे जीवनविषयक तत्त्वज्ञान त्यांच्या शिक्षणविषयक तत्त्वज्ञान, ध्येये व अभ्यासक्रमात प्रतिबिंबित झाले आहे” या विधानाच्या समर्थनार्थ तुमचे मत लिहा.

प्रश्न 2) शिक्षण म्हणजे काय? शिक्षणाची समाज व व्यक्तिविकासाची कार्ये सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

वैदिक काळातील शिक्षणाची ध्येये स्पष्ट करा. ही ध्येये आजच्या काळात कशी उपयुक्त आहेत ते खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अध्यापन पद्धती
ब) गुरू-शिष्य संबंध
क) शिक्षणातील मूल्ये

- प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]
- अ) आजच्या काळातील शिक्षकांसाठी आवश्यक भूमिका स्पष्ट करा.
ब) सहज शिक्षण संकल्पना स्पष्ट करा.
क) रूसोची 'एमिल' मधील शिक्षणविषयक योजना लिहा.
ड) 21 व्या शतकातील शिक्षकाच्या अंगी आवश्यक कौशल्ये स्पष्ट करा.
इ) महात्मा फुले यांचे स्त्रि-शिक्षणाविषयक कार्य लिहा.
फ) चारित्र्य निर्मितीचे शिक्षण ही संकल्पना स्पष्ट करा.

विभाग - II

- प्रश्न 4) 'सामाजिक परिवर्तन' म्हणजे काय? 'शिक्षण हे सामाजिक परिवर्तनाचे एक साधन आहे' सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

शाळेला सामाजिक संस्था का म्हणतात? एक सामाजिक संस्था म्हणून शाळेच्या प्रमुख कार्यांचे वर्णन करा. सामाजीकरणाचे केंद्र म्हणून ग्रामीण भागात शाळा कोणती कार्ये करू शकेल?

- प्रश्न 5) कुटुंब म्हणजे काय? कुटुंबसंस्थेची वैशिष्ट्ये कोणती? आधुनिक काळातील कुटुंबसंस्थेचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा. [12]

किंवा

'समूह संपर्क साधने' म्हणजे काय? समूह संपर्क साधनांचा समाजावर प्रभाव कसा वाढत आहे? विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी संगणकाचा उपयोग कसा करून घ्याल?

- प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) जागतिकीकरण काळातील शिक्षकाची भूमिका
ब) अशासकीय संघटनेची संकल्पना आणि वैशिष्ट्ये
क) शैक्षणिक उपलब्धतेसाठी भिन्न मार्ग
ड) शालेय आंतरक्रियांचे शैक्षणिक महत्त्व
इ) स्त्री शिक्षणाचे महत्त्व
फ) 'शिक्षणाचा भविष्याभ्यास'ची संकल्पना व शिक्षणावरील प्रभाव

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1677

[Total No. of Pages : 4

[4751]-101

B.Ed. (General)

**101 : EDUCATION FOR DEVELOPMENT IN THE 21ST CENTURY
(2014 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry twelve marks and the answer of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 4) Short answer type question carry five marks and answers to the same are expected to be written in 140 to 160 words.*
- 5) Student should strictly follow word limit while writing answers.*
- 6) No suppliment will be provided to the student in any condition.*

Q1) Explain the meaning & scope of Education. Write with suitable example correlation between education and philosophy. **[12]**

OR

What are the aims of education during the Buddhist period? As a teacher how will you inculcate these aims of education among your students?

Q2) What is the education for democratic citizenship? What activities will you organize to develop democratic citizenship. Explain with suitable example (any four). **[12]**

OR

Explain the concept of 'education for peace? As a teacher what activities will you organize to inculcate peace education in your students. Explain with examples (any four).

P.T.O.

Q3) Explain the nature of Mahatma Gandhiji's basic education system? Explain the utility of basic education system in present scenario. **[12]**

OR

Explain the educational thoughts of Dr. Babasaheb Ambedkar. Write the contribution of Dr. Babasaheb Ambedkar for the development of weaker section.

Q4) What is family? What are the characteristics of family? Write the educational importance of modern family? **[12]**

OR

Write the role of the school in modern time. Write how a school can work as a community development centre?

Q5) What is mass communication media? Explain the role of following mass communication media in social development? **[12]**

- a) T.V.
- b) Literature
- c) Radio

OR

Explain with examples educational contribution of NGO's in education of following social aspects.

- a) women
- b) deprived section.

Q6) Write short answers any four of the following : **[20]**

- a) Explain the aims of education during Islamic period.
- b) Write the importance of Human Right Education.
- c) Explain the role of teacher in the 21st century.
- d) Write the educational importance of peer group.
- e) Write the educational importance for minority section.
- f) Write the precautions while using internet.

Total No. of Questions : 6]

P1677

[4751]-101

B.Ed. (General)

101 : EDUCATION FOR DEVELOPMENT IN THE 21ST CENTURY
(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक.
2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंध वजा प्रश्न बारा गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दांत अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 140 ते 160 शब्दांत अपेक्षित आहे.
5) विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द मर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात.
6) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

प्रश्न 1) शिक्षणाचा अर्थ व व्याप्ती स्पष्ट करा. शिक्षण व तत्वज्ञान यामधील सहसंबंध सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

बौद्ध कालखंडातील शिक्षणाची ध्येये कोणती? शिक्षक म्हणून तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये ही ध्येये कशी रूजवाल.

प्रश्न 2) लोकशाही नागरिकत्वाचे शिक्षण म्हणजे काय? लोकशाही नागरिकत्व विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. (कोणतेही चार) [12]

किंवा

शांततेसाठी शिक्षण ही संकल्पना स्पष्ट करा? शिक्षक या नात्याने विद्यार्थ्यांमध्ये ही संकल्पना रूजविण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. (कोणतेही चार)

प्रश्न 3) महात्मा गांधीजीच्या मुलोद्योगी शिक्षण प्रणालीचे स्वरूप स्पष्ट करा? मुलोद्योगी शिक्षण प्रणालीची आजच्या काळातील उपयुक्तता स्पष्ट करा. [12]

किंवा

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा? दुर्बल घटकांच्या विकासासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे योगदान लिहा.

प्रश्न 4) कुटूंब म्हणजे काय? कुटूंबसंस्थेची वैशिष्ट्ये कोणती? आधुनिक काळातील कुटूंब संस्थेचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा. [12]

किंवा

आधुनिक काळातील शाळेची भूमिका लिहा. शाळा समुदाय विकासाचे केंद्र म्हणून कशा प्रकारे कार्य करू शकेल ते लिहा.

प्रश्न 5) समूह संपर्क साधने म्हणजे काय? खालील समूह संपर्क माध्यमाची सामाजिक विकासातील भूमिका स्पष्ट करा. [12]

अ) दूरदर्शन

ब) साहित्य

क) रेडिओ

किंवा

खालील सामाजिक घटकांच्या शिक्षणासाठी अशासकिय संघटनांचे योगदान सोदाहरण स्पष्ट करा.

अ) स्त्रीया

ब) वंचित घटक

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

अ) इस्लामिक कालखंडातील शिक्षणाची ध्येये स्पष्ट करा.

ब) मानवी हक्काच्या शिक्षणाचे महत्त्व लिहा.

क) 21 व्या शतकातील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

ड) समवयस्क समूहाचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

इ) अल्प संख्याकाच्या शिक्षणाचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

फ) इंटरनेट वापरासंबंधी घ्यावयाची दक्षता लिहा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1678

[Total No. of Pages : 4

[4751]-102

B.Ed. (General)

**PSYCHOLOGY OF THE LEARNER AND LEARNING
(2014 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry 12 marks and answers of the same are expected in 300 to 350 words.*
- 4) Short answer questions which carry 5 marks are to be written in 140 to 160 words each.*
- 5) Student will not provided any supplement answer sheet.*

Q1) What is heredity? Explain the laws of heredity. Write the importance of heredity and environment in the development of the learner with suitable examples. **[12]**

OR

What are the physical and mental characteristics of students during adolescence. Explain how teacher can guide the students during this period of 'Storm & stress'?

Q2) Illustrate diversity in learning styles with reference to individual differences. Write how will you use of diversity in learning style for effective teaching. **[12]**

OR

Explain the concept and need of inclusive education. Give the characteristics of learning disabled children. As a teacher write the measures you will adopt for effective learning of such students in general classroom.

Q3) What is learning? Explain the concept and types of transfer of learning. Write the educational implications for transfer of learning. **[12]**

OR

P.T.O.

What is constructivism? Explain co-operative and collaborative learning. How will you use these techniques for effective learning of students. Give examples

Q4) What is sensation and perception? Explain the Gestalt's view of perception. Write its educational importance in teaching. **[12]**

OR

What is imagination? Explain the different types of imagination? What is the educational implication of imagination in teaching learning process.

Q5) What is Motivation, suggestion and sympathy? As a teacher how will you use these in your teaching. Explain with examples. **[12]**

OR

What is stress? What are the causes of stress? Write with examples how will you manage stress.

Q6) Answer the following (Any Four) **[20]**

- a) What is the importance of social Heredity?
- b) What is the role of teacher is multicultural classroom?
- c) What is the Educational importance of skinner's theory of learning?
- d) Explain with examples the importance of concept mapping in learning process.
- e) What is the role of a teacher is prevention of child abuse?
- f) Explain the meaning and types of self concept.

Total No. of Questions : 6]

P1678

[4751]-102

B.Ed. (General)

**PSYCHOLOGY OF THE LEARNER AND LEARNING
(2014 Pattern) (Credit System)**

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) 12 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 300 ते 350 शब्द आहे.
3) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 140 ते 160 शब्द आहे.
4) उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.
5) कोणत्याही परीस्थितीत पुरवणी दिली जणार नाही.

प्रश्न 1) अनुवंश म्हणजे काय? अनुवंशाचे नियम स्पष्ट करा. अध्ययनकर्त्याच्या विकासातील अनुवंश व परिस्थितीचे महत्व सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांची शारिरीक व मानसिक वैशिष्ट्ये लिहा. 'वादळी अशांततेच्या काळात' शिक्षक म्हणून अशा विद्यार्थ्यांना कसे मार्गदर्शन कराल ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) व्यक्तिभेदासंदर्भात अध्ययन शैलीतील विविधता स्पष्ट करा. अध्ययन शैलीतील विविधतेचा दैनंदिन अध्यापन परिणामकारक होण्यासाठी तुम्ही कसा वापर कराल ते लिहा. [12]

किंवा

समावेशक शिक्षणाची संकल्पना व गरज स्पष्ट करा. अध्ययन अक्षम विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये लिहा. सर्वसामान्य वर्गातील अध्ययन अक्षम विद्यार्थ्यांचे अध्ययन परिणामकारक होण्यासाठी तुम्ही शिक्षक म्हणून कोणत्या उपाय योजना कराल ते लिहा.

प्रश्न 3) अध्ययन म्हणजे काय? अध्ययन संक्रमणाची संकल्पना व प्रकार स्पष्ट करा. अध्ययन संक्रमणाचे शैक्षणिक महत्व लिहा. [12]

किंवा

ज्ञानरचनावाद म्हणजे काय? सहकार्यात्मक व सहभागात्मक अध्ययन स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून या तंत्रांचा उपयोग विद्यार्थ्यांचे अध्ययन परिणामकारक होण्यासाठी तुम्ही कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) संवेदना व अवबोध म्हणजे काय? गेस्टॉल्टचा समष्टिवादी दृष्टीकोन स्पष्ट करून त्याचे अध्यापनातील शैक्षणिक महत्व लिहा. [12]

किंवा

कल्पना म्हणजे काय? कल्पनेचे विविध प्रकार स्पष्ट करून अध्ययन अध्यापनातील कल्पनेचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा.

प्रश्न 5) प्रेरणा, सूचन, सहानुभूती म्हणजे काय? शिक्षक म्हणून त्यांचा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

ताण म्हणजे काय? त्याची कारणे स्पष्ट करा. ताणाचे व्यवस्थापन तुम्ही कसे कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) सामाजिक अनुवंशाचे महत्व लिहा.
- ब) बहुविधसंस्कृती वर्गातील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- क) स्किनरच्या अध्ययन उपपत्तीचे शैक्षणिक महत्व लिहा.
- ड) संकल्पना चित्राचे अध्ययनातील महत्व सोदाहरण लिहा.
- इ) बालकांचे शोषण रोखण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- ई) 'स्व' संकल्पना अर्थ व प्रकार लिहा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1679

[Total No. of Pages : 4

[4751]-103

B.Ed. (Part - I) (General)

**103 : QUALITY AND MANAGEMENT OF SCHOOL
EDUCATION - ISSUES AND CONCERNS**

(Credit System) (2014 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 140 to 160 words.*
- 5) *Students should specifically follow limitation of words.*
- 6) *In any condition student will not get supplement.*

Q1) Write the educational Administrative frame work of Maharashtra state. Write the function of education. **[12]**

OR

Explain the functions of Maharashtra state Bureau of Text book production and curriculum Research and Maharashtra State Council of Educational Research and Training.

Q2) Explain concept of Action Research. Prepare an outline of an Action Research by considering a problem related to management. **[12]**

OR

What are the causes of wastage and stagnation. Problems at the stage of Secondary Education? Suggest remedies to over come them.

P.T.O.

Q3) As a Head Master by which factors will you evaluate teacher? Explain with examples. **[12]**

OR

What is meant by pre-service training? Explain need, advantages and limitations of pre-service training.

Q4) Explain with suitable examples the aspects which are to be considered for time and classroom management. **[12]**

OR

Give the concept of Management. Explain various functions of Management.

Q5) Explain the necessity of physical resources in schools with suitable examples. **[12]**

OR

As a teacher what will you do for optimum management of physical resources in school? Write with examples.

Q6) Answer any four of the following : **[20]**

- a) If fire sets in your school, as a teacher how will you implement Disaster Management.
- b) Write the objectives of teacher's organization.
- c) Which are the styles of leadership? Explain Autocratic styles with their merits and demerits.
- d) Explain the principles of Fayol's theory of Management.
- e) Write the functions of District Education Officer.
- f) Explain the concept of Total Quality Management in Education.

✓ ✓ ✓

Total No. of Questions : 6]

P1679

[4751]-103

B.Ed. (Part - I) (General)

103 : QUALITY AND MANAGEMENT OF SCHOOL
EDUCATION - ISSUES AND CONCERNS

(Credit System) (2014 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंध वजा प्रश्न 12 गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दांत अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 140 ते 160 शब्दात अपेक्षित आहे.
5) विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेला शब्द मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.
6) कोणत्याही परीस्थितीत पुरवणी मिळणार नाही.

प्रश्न 1) महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा लिहा. शिक्षण संचालकाची कामे लिहा. [12]

किंवा

राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ आणि महाराष्ट्र शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद यांची कार्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) कृतीसंशोधनाची संकल्पना स्पष्ट करून व्यवस्थापनाशी संबंधित एक समस्या घेऊन कृतीसंशोधनाचा आराखडा तयार करा [12]

किंवा

माध्यमिक शिक्षणातील स्थगन व गळतीच्या समस्येची कारणे कोणती त्या समस्या दूर करण्यासाठी उपाय सुचवा.

प्रश्न 3) तुम्ही मुख्याध्यापक म्हणून शिक्षकाचे मूल्यमापन कोणकोणत्या घटकातून कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

सेवापूर्व प्रशिक्षण म्हणजे काय? सेवापूर्व प्रशिक्षणाची आवश्यकता, फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) वेळेचे व वर्गाचे व्यवस्थापन करताना कोणकोणत्या बाबी विचारात घ्याव्या लागतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

व्यवस्थापनाची संकल्पना सांगून व्यवस्थापनाची विविध कार्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) शाळेमध्ये आवश्यक विविध भौतिक संसाधनांची आवश्यकता सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

भौतिक संसाधनांच्या पर्याप्त व्यवस्थापनासाठी शाळेतील एक शिक्षक म्हणून तुम्ही काय कराल सोदाहरण लिहा.

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

अ) तुमच्या शाळेत आग लागली आहे. अशी माहिती मिळाल्यावर शिक्षक म्हणून तुम्ही आपत्ती व्यवस्थापन कसे कराल.

ब) शिक्षक संघटनेची उद्दिष्टे लिहा.

क) नेतृत्व शैलीचे प्रकार कोणते? एकाधिकारशाही शैली गुणदोषासह स्पष्ट करा.

ड) व्यवस्थापन विषयक फेर्याॅलच्या उपपत्तीचे तत्वे स्पष्ट करा.

इ) जिल्हा शिक्षण अधिकाऱ्यांची कामे लिहा.

फ) शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन (TQM) संकल्पना स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1680

[Total No. of Pages : 4

[4751]-104

B.Ed. (General)

**104 : ADVANCED PEDAGOGY & TEACHING
(2014 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry 12 marks and the answers of the same are expected in 300 to 350 words each.*
- 4) *Short answer type questions which carry 5 marks are to be written in 140 to 160 words each.*
- 5) *Supplement should not be provided.*

Q1) Explain in detail the teaching phases given in Philip Jackson Model. How will you implement this model in your regular teaching? **[12]**

OR

Explain Advanced Pedagogy with respect to following points :

- a) Concept.
- b) Need.
- c) Significance.
- d) Principles.

Q2) Explain the following concepts :

[12]

- a) Active learning.
- b) Field based learning.
- c) Problem based learning.

How will you use internet for the above.

OR

Explain Understanding By Design (UBD) model with steps. Write the fundamental characteristics of UBD model.

P.T.O.

Q3) Elaborate concept, functions and skills of teaching. How will you use the microteaching skills for teaching any one unit. **[12]**

OR

Explain the need & importance of diagnostic testing & remedial teaching. How is diagnostic testing different from other examinations?

Q4) Explain any six maxims of teaching with examples. **[12]**

OR

Prepare a lesson plan on concept Attainment model selecting any one concept from your subject education.

Q5) Explain any two recent pedagogical trends with respect to following points : **[12]**

- a) Concept.
- b) Use in classroom teaching.

OR

What is reflective teaching? Explain its implications for teachers and students.

Q6) Answer the following in short (Any four): **[20]**

- a) Write the educational implications of team teaching.
- b) Explain the parameters of effective teaching.
- c) As a teacher, what is your role in different teaching phases.
- d) Explain the different ways to engage student in teaching-learning process.
- e) Explain the difference between teaching methods & models.
- f) Explain the principles of teaching.

Total No. of Questions : 6]

P1680

[4751]-104

B.Ed. (General)

104 : ADVANCED PEDAGOGY & TEACHING
(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंध वजा प्रश्न 12 गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दांत अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 140 ते 160 शब्दांत अपेक्षित आहे.
5) पुरवणी दिली जाणार नाही.
-

प्रश्न 1) फिलिप जॅक्सन मॉडेलमधील अध्यापनाच्या आवस्था सविस्तर स्पष्ट करा. तुम्ही दैनंदिन अध्यापनात या मॉडेलचा वापर कसा कराल? [12]

किंवा

खालील मुद्द्याद्वारे प्रगत अध्यापनशास्त्र स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
ब) गरज
क) महत्व
ड) तत्वे

प्रश्न 2) खालील संकल्पना स्पष्ट करा. [12]

- अ) क्रियाशील अध्ययन
ब) क्षेत्र आधारित अध्ययन
क) समस्या आधारित अध्ययन

वरील संकल्पनात तुम्ही इंटरनेटचा वापर कसा कराल?

किंवा

UBD (Understanding by design) मॉडेलच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. UBD मॉडेलची मूलभूत वैशिष्ट्ये लिहा.

प्रश्न 3) अध्यापनाची संकल्पना, कार्ये व कौशल्ये विशद करा. कोणत्याही एका घटकाच्या अध्यापनासाठी तुम्ही सूक्ष्म अध्यापन कौशल्यांचा वापर कसा कराल? [12]

किंवा

निदानात्मक तपासणी व उपचारात्मक अध्यापन यांची गरज व महत्व स्पष्ट करा. निदानात्मक तपासणी ही इतर परीक्षांपेक्षा कशी वेगळी आहे?

प्रश्न 4) अध्यापनाची कोणतीही सहा सूत्रे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

तुमच्या अध्यापन विषयातील एका संकल्पनेसाठी संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाचा वापर करून पाठ नियोजन तयार करा.

प्रश्न 5) खालील मुद्द्याद्वारे कोणतेही दोन नवीन अध्यापनशास्त्रीय प्रवाह स्पष्ट करा. [12]

अ) संकल्पना

ब) वर्गअध्यापनात उपयोग

किंवा

विमर्शि अध्यापन म्हणजे काय? शिक्षक व विद्यार्थी यांच्यासाठी विमर्शि अध्यापनाचे उपयोजन स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

अ) सांघिक अध्यापनाचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा.

ब) परिणामकारक अध्यापनाची प्रमाणके (Parameters) स्पष्ट करा.

क) अध्यापनाच्या विविध अवस्थांमध्ये शिक्षक म्हणून तुमची भूमिका कोणती?

ड) अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेमध्ये विद्यार्थ्यांना गुंतवून ठेवण्यासाठीचे विविध मार्ग स्पष्ट करा.

इ) अध्यापन पध्दती व अध्यापन प्रतिमाने यांतील फरक स्पष्ट करा.

फ) अध्यापनाची तत्वे विशद करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1681

[Total No. of Pages : 4

[4751]-105

B.Ed. (General) (Compulsory)

ADVANCED EVALUATION PROCEDURES IN LEARNING

(Course : 105)

(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right hand of the questions indicate marks.*
- 3) *Students should follow the given word limits.*
Long answers - (12 marks) - 300-350 words.
Short answer (6 marks) - 150-170 words.
Short answer - (5 marks) - 140-160 words.
- 4) *In any situation students will not get supplement.*
- 5) *Use of single memory calculator is allowed.*

Q1) Classify the educational objectives of Revised Dr. Bloom's Taxonomy. Explain the educational objectives of Affective Domain with examples. [12]

OR

Write the principles of Evaluation. Explain the objectives and specifications taking examples from your subject education.

Q2) What is the meaning of Rating Scale and check list. Construct a 5 point rating scale with five criteria to evaluate an elocution. Prepare a check list with five criteria to find the study habits of students. [12]

OR

List the characteristics of a good evaluation tool along with their meaning. How will you increase the validity of a test?

- Q3)** a) Illustrate the concept and characteristics of Continuous Comprehensive Evaluation. [6]
- b) Give the meaning and characteristics of Norm Referenced test. [6]

P.T.O.

OR

- a) Explain the concept and characteristics of Choice Based Credit System.
- b) State the meaning and characteristics of Internal and External Evaluation.

Q4) Give the meaning and importance of Blue Print. Construct a three dimensional Blue Print from your subject education for a unit. **[12]**

OR

Enumerate the importance of feedback in learning. Explain the types of feedback with examples.

Q5) a) Calculate the Standard Deviation of the following class Interval. **[8]**

Class interval	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19
Frequency	01	03	07	05	15	02	02	05

b) Differentiate: Histogram and Frequency Polygon. **[4]**

OR

a) Calculate the Coefficient of correlation using Spearman's Rank Difference Method using the following data. Interpret it. **[8]**

Student	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Science scores	44	46	46	48	52	54	51	56	60	60
Maths scores	36	40	42	40	42	44	46	48	50	52

b) List the properties of Normal Probability Curve. **[4]**

Q6) Write short notes on (Any four) : **[20]**

- a) Cumulative Record.
- b) Percentile and Percentile Rank.
- c) Measures of Central Tendency.
- d) Concept of Measurement, Assessment and Evaluation.
- e) Open Book Examination.
- f) Formative & Summative Evaluation.

Total No. of Questions : 6]

P1681

4751]-105

B.Ed. (General) (Compulsory)

**ADVANCED EVALUATION PROCEDURES IN LEARNING
(2014 Pattern) (Course - 105) (Credit System)
(मराठी रूपांतर)**

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
2) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
3) उत्तरासाठीच्या खालील शब्दमर्यादा पाळाव्यात
दिर्घोत्तरी (12 गुण) 300 ते 350 शब्द,
लघुत्तरी (6 गुण) 150 ते 170 शब्द,
लघुत्तरी (5 गुण) 140 ते 160 शब्द
4) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी देण्यात येणार नाही.
5) आकडेमोडीसाठी एकच स्मृती असलेले गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.
6) मराठी रूपांतराबाबत शंका असल्यास मूळ इंग्रजी प्रश्न विश्वसनीय मानावेत.

प्रश्न 1) डॉ. ब्लूम यांचे सुधारित श्रेणीनुसार शैक्षणिक उद्दिष्टांचे वर्गीकरण करा. भावात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

मूल्यमापनाची तत्त्वे लिहा. तुमच्या विषय शिक्षणातील उदाहरणाद्वारे उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) पद्निश्चयन श्रेणी व पडताळा सूची म्हणजे काय? वक्तृत्वाचे मूल्यमापन करण्यासाठी पाच निकषांकरिता पंचबिंदू पद्निश्चयन श्रेणी तयार करा. विद्यार्थ्यांच्या अभ्याससवयी शोधण्याकरिता पाच निकषांसाठी पडताळा सूची तयार करा. [12]

किंवा

चांगल्या मूल्यमापन साधनांची वैशिष्ट्ये अर्थासहित लिहा. कसोटीची सप्रमाणता तुम्ही कशी वाढवाल?

प्रश्न 3) अ) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापनाची संकल्पना व वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [6]
ब) प्रमाणक संदर्भिय कसोटीचा अर्थ व वैशिष्ट्ये सोदाहरण लिहा. [6]

किंवा

- अ) निवड आधारित श्रेयांक पध्दतीची (CBCS) संकल्पना व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
ब) अंतर्गत व बहिर्गत मूल्यमापनाचा अर्थ व वैशिष्ट्ये लिहा.

प्रश्न 4) संविधान तक्त्याचा अर्थ व महत्त्व लिहा. तुमच्या विषय शिक्षणातील एका घटकासाठी त्रिमिती संविधान तक्ता तयार करा. [12]

किंवा

अध्ययनातील प्रत्याभरणाचे महत्त्व लिहा. प्रत्याभरणाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) अ) खालील वर्गांतर विभाजन सारणीचे प्रमाणविचलन काढा. [8]

वर्गांतरे (C.I)	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19
वारंवारिता (Frequency)	1	3	7	5	15	2	2	5

ब) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज यातील फरक लिहा. [4]

किंवा

प्रश्न 5) अ) खाली दिलेल्या माहितीवरून स्पिरामनच्या क्रमांतर पध्दतीने सहसंबंध गुणक काढून अर्थनिर्वचन करा. [8]

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
शास्त्र (गुण)	44	46	46	48	52	54	51	56	60	60
गणित (गुण)	36	40	42	40	42	44	46	48	50	52

ब) प्रसामान्य संभव वक्राचे गुणधर्म लिहा. [4]

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) संकलित नोंदपत्रक
ब) शततमक व शततमक क्रम
क) केंद्रिय प्रवृत्तीची परिमाणे
ड) मापन, मूल्यमापन व मूल्यनिर्धारणाची संकल्पना
इ) मुक्त पुस्तक परीक्षा (open book examination)
फ) सकारिक व अकारिक मूल्यमापन (formative & summative evaluation)

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1682

[Total No. of Pages : 7

[4751]-106

B.Ed. (General)

**106 : INTEGRATION OF ICT IN TEACHING - LEARNING
AND INSTRUCTIONAL DESIGN
(2014 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 4) Short answer type questions carry five marks and the same are expected to be written in 140 to 160 words.*
- 5) In any condition supplement will not be provided.*

Q1) Explain the concept of information Communication Technology. Explain the paradigm shift due to ICT in the process of education with respect to following points. **[12]**

- a) Methods of teaching.
- b) Classroom environment.
- c) Role of teacher.

OR

What are the challenges to be faced while integrating ICT in Indian School classroom? Which solutions will you suggest for these challenges?

Q2) What is e-learning? What are the characteristics of e-learning? How will you use e-learning for catering the demands of diverse learners? **[12]**

OR

What is technology aided project based learning. How will you use ICT for effective planning and implementation of a project at school level?

P.T.O.

Q3) What is meant by on-line learning resources? How will you use following learning resources for increasing the effectiveness of your teaching? [12]

- a) e-library.
- b) Mobile.
- c) Websites.

OR

Explain the concept of Smart-classroom. Write the advantages of Smart classroom. Which different aspects will you consider while establishing a smart classroom?

Q4) Explain the meaning of instructional system design (ISD). How will you use the steps of ISD in teaching learning process? [12]

OR

Differentiate between education, training and instructions with respect to following points :

- a) Definition
- b) Nature & Scope
- c) Planning
- d) Advantages

Q5) How will you use following techniques for validation of instructional material. [12]

- a) Individual Testing.
- b) Group testing.
- c) Field testing.

OR

What is meant by self instructional strategy? Which factors will you consider while developing self instructional material for the unit of your subject. Illustrate your answer with suitable examples.

Q6) Answer any four following questions:

[20]

- a) Write the essential skills for ICT teacher.
- b) Write educational implications of web-based learning.
- c) How does a virtual class-room help to improve the traditional classroom?
- d) Which principles and assumptions will you use while preparing ISD?
- e) Explain in brief educational decision model (CIPP Model).
- f) Explain the advantages and limitations of mastery learning model.

Total No. of Questions : 6]

P1682

[4751]-106

B.Ed. (General)

**106 : INTEGRATION OF ICT IN TEACHING - LEARNING
AND INSTRUCTIONAL DESIGN
(2014 Pattern) (Credit System)**

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी प्रश्न 5 गुणांचा असून प्रत्येकी 140 ते 160 शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
5) कोणत्याही परिस्थिती मध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

प्रश्न 1) माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाची (आय.सी.टी.) संकल्पना स्पष्ट करा. ICT मुळे शिक्षण प्रक्रियेत झालेले बदल खालील मुद्द्यांना अनुसरून स्पष्ट करा. [12]

- अ) अध्यापन पध्दती
ब) वर्गवातावरण
क) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

भारतीय शाळेतील वर्गामध्ये (आय.सी.टी) चे एकात्मिकरण करताना कोणकोणत्या आव्हानांना सामोरे जावे लागते? या आव्हानांवर तुम्ही कोणते उपाय सुचवाल?

प्रश्न 2) इ-लर्निंग म्हणजे काय? इ-लर्निंगची वैशिष्ट्ये कोणती? भिन्न अध्ययनार्थ्यांच्या अध्ययन गरजांची पूर्तता करण्यासाठी इ-लर्निंगचा उपयोग कशा प्रकारे कराल? [12]

किंवा

तंत्रज्ञानाधिष्ठित प्रकल्प आधारित अध्ययन म्हणजे काय? शालेय स्तरावरील प्रकल्पाचे परिणामकारक नियोजन व कार्यवाही करण्यासाठी माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा उपयोग कसा कराल?

प्रश्न 3) 'ऑन लाईन अध्ययन स्रोत' म्हणजे काय? अध्यापनाची परिणामकारकता वाढविण्यासाठी तुम्ही पुढील अध्ययन स्रोतांचा कसा वापर कराल? [12]

अ) इ-लायब्ररी

ब) मोबाईल

क) वेबसाईट्स

किंवा

'स्मार्ट क्लासरूमची' संकल्पना स्पष्ट करा. 'स्मार्ट क्लासरूमचे' फायदे लिहा. स्मार्ट क्लासरूमची उभारणी करताना तुम्ही कोणत्या गोष्टींचा विचार कराल?

प्रश्न 4) अनुदेशन प्रणाली अभिकल्प (आय.एस.डी.) चा अर्थ स्पष्ट करा. अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेमध्ये तुम्ही आय.एस.डी. चा वापर कसा कराल? [12]

किंवा

शिक्षण, प्रशिक्षण व अनुदेशन यातील फरक पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) व्याख्या

ब) स्वरूप व व्याप्ती

क) नियोजन

ड) फायदे

प्रश्न 5) अनुदेशन साहित्याच्या यथार्तता प्रक्रीयेसाठी पुढील तंत्रांचा वापर तुम्ही कसा कराल? [12]

अ) वैयक्तिक चाचणी

ब) समूह चाचणी

क) क्षेत्र चाचणी

किंवा

‘स्वयं अनुदेशन कार्यनिती’ म्हणजे काय? तुमच्या अध्यापन विषयानुसार एका घटकाकरिता स्वयं-अनुदेशन साहित्याची निर्मिती करताना कोणत्या बाबींचा विचार कराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) पुढीलपैकी कोणतेही चार उपप्रश्न सोडवा.

[20]

- अ) (आय.सी.टी.) शिक्षकास आवश्यक असणारी कौशल्ये लिहा.
- ब) 'वेब आधारित अध्ययनाचे' शैक्षणिक उपयोजन लिहा.
- क) पारंपारिक वर्गात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी आभासी वर्गाची मदत कशी होते?
- ड) अनुदेशन प्रणाली अभिकल्प तयार करताना कोणत्या तत्वांचा व गृहीतकांचा वापर कराल?
- इ) शैक्षणिक निर्णय प्रतिमान (सी.आय.पी.पी.मॉडेल) थोडक्यात स्पष्ट करा.
- फ) 'प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमानाचे' फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1708

[Total No. of Pages : 17

[4751]-107

B.Ed. (General) (Credit System)

B.Ed. - 107 : Elective Course

(107-A : Elective - I and 107-B : Elective - II) (2014 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Student can select one elective from each Elective - I (107-A) and Elective - II (107 - B) and write answers in a separate answer book.*
- 3) *Figures to the right indicate marks.*
- 4) *Word limit for long answers is 300-350 words and for short answers is 130-150 words.*
- 5) *Suppliments will not be provided to the students in any situation.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *इलेक्टिव I(107-A) आणि इलेक्टिव II (107-B) यापैकी निवडलेल्या प्रत्येकी एका वैकल्पिक विषयाची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहावी.*
- 3) *उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.*
- 4) *दीर्घोत्तरी प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा 300-350 शब्द आणि लघुत्तरी प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा 130-150 शब्द आहे.*
- 5) *आपणास दिलेल्या उत्तर पत्रिकांशिवाय इतर पुरवणी मिळणार नाही.*

P.T.O.

Education for Peace and Human Rights

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the meaning of Vulnerable and disadvantaged group. Explain the significance of women rights for women empowerment. [12]

OR

Explain the need of child rights with the help of following points.

- a) Physical need.
- b) Mental need.
- c) Social need.
- d) Economical need.

Q2) Which are the factors of creating chaos. What efforts you will take as a teacher for peace building. [12]

OR

Explain the challenges given by constructivist approaches in learning to traditional models of learning. Give the importance of constructivist approach for peace education.

Q3) Write the answer of following (Any Four): [16]

- a) Explain the concept of human right.
- b) Explain the role of teacher for challenges before peace education.
- c) Write the strategies for peace building with examples.
- d) Explain the role of teacher to increase the mental courage of student about peace education.
- e) Explain the role of teacher for development of positive attitude in tendency of student for peace inculcation.
- f) Explain the function of college to aware the educational skill and morality in student teacher.

मानवाधिकार आणि शांततेसाठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) संवेदनक्षम व वंचित गटाची संकल्पना स्पष्ट करा. महिला हक्काचे महिला सबलीकरणासाठी असलेले महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

बालहक्काची गरज खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) शारीरिक गरज	ब) मानसिक गरज
क) सामाजिक गरज	ड) आर्थिक गरज

प्रश्न 2) अशांतता निर्माण करणारे घटक कोणते? एक शिक्षक म्हणून शांतता टिकविण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? [12]

किंवा

पारंपारिक अध्ययन प्रतिमानांना ज्ञानरचनात्मक दृष्टिकोनाने दिलेली आव्हाने स्पष्ट करा. ज्ञानरचनात्मक दृष्टिकोनाचे शांतता शिक्षणातील महत्त्व लिहा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- मानवी हक्काची संकल्पना स्पष्ट करा.
- शांततेसमोरील आव्हाने याबाबत शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- शांतता उभारणीसाठीच्या कार्यनिती सोदाहरण लिहा.
- विद्यार्थ्यांचे शांतता शिक्षणासंदर्भात मानसिक धैर्य वाढविण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- शांतता उभारणीसाठी विद्यार्थ्यांच्या प्रवृत्तीमध्ये सकारात्मक दृष्टिकोन विकसित करण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- छात्रअध्यापकांमध्ये शिक्षणशास्त्रीय कौशल्य आणि नितीची जाणीव करण्यासाठी महाविद्यालयाचे कार्य स्पष्ट करा.

Introduction to Guidance and Counseling in School

[Max. Marks : 40]

Q1) What is Guidance? Explain any four principles of guidance. How will you use these principles in Educational guidance? [12]

OR

What is Counseling? State the difference between Directive and Non-Directive Counseling with the help of following points:

- a) Concept.
- b) Role of Counsellor.
- c) Role of Counselle.
- d) Limitations.
- e) Utility in Counseling.

Q2) Explain the tools Cumulative Record Cards and Rating scale of Guidance and counseling with the help of following points. [12]

- a) Concept.
- b) Merits and Limitations.
- c) Utility in guidance and counseling.

OR

Explain observation and Interview Technique with the help of following points:

- a) Concept.
- b) Merits and Limitations.
- c) Utility in guidance and counseling.

Q3) Write short notes (any four): [16]

- a) Importance of follow up in Counseling.
- b) Importance of counseling for childrens with special needs.
- c) Role of school in guidance.
- d) Eclectic Counseling.
- e) Utility of adjustment test in guidance and counseling.
- f) Merits and Limitations of group counseling.

शालेय स्तरावर मार्गदर्शन व समुपदेशनाची ओळख

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) मार्गदर्शन म्हणजे काय? मार्गदर्शनाची कोणतीही चार तत्त्वे स्पष्ट करा. शैक्षणिक मार्गदर्शनात तुम्ही या तत्त्वांचा कसा वापर कराल? [12]

किंवा

समुपदेशन म्हणजे काय? निर्देशित व अनिर्देशित समुपदेशनातील फरक खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) संकल्पना	ब) समुपदेशकाची भूमिका
क) समुपदेश्याची भूमिका	ड) मर्यादा
इ) समुपदेशनातील उपयुक्तता	

प्रश्न 2) मार्गदर्शन व समुपदेशनाची संकलित नोंद पत्रक व पदनिश्चयन श्रेणी ही साधने खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

अ) संकल्पना	ब) गुण व मर्यादा
क) मार्गदर्शन व समुपदेशनातील उपयुक्तता	

किंवा

निरीक्षण व मुलाखत तंत्र खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) संकल्पना	ब) गुण व मर्यादा
क) मार्गदर्शन व समुपदेशनातील उपयुक्तता	

प्रश्न 3) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [16]

- समुपदेशनात अनुधावन कार्याचे महत्त्व
- विशेष गरजा असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी समुपदेशनाचे महत्त्व
- मार्गदर्शन कार्यात शाळेची भूमिका
- सर्वसारसंग्रहात्मक समुपदेशन
- समायोजन चाचणीची मार्गदर्शन व समुपदेशनातील उपयुक्तता
- समूह समुपदेशनाच्या गुण व मर्यादा.

Population Education and Adult Education

[Max. Marks : 40

Q1) Explain the problem of population in India. How will you implement the remedies through School Education? [12]

OR

What are the characteristics of world population and Indian population? Explain with illustrations the programmes. You would like to suggest for imparting population education to your pupils.

Q2) Explain concept the Adult Education. What are your innovative ideas to impact the Adult Education in your society? [12]

OR

State characteristics of Adult Education in National Planning 1978. Explain with illustrations the Adult Education programme. You would like to suggest for promoting proper social development through your pupils.

Q3) Give short notes (Any Four): [16]

- a) Population Mobility in India.
- b) Needs of population education.
- c) Population control.
- d) Importance of Adult Education.
- e) Adult Education and Role of NGO's.
- f) Adult Education and UNESCO planning.

लोकसंख्या शिक्षण आणि प्रौढ शिक्षण (वैकल्पिक पेपर विभाग 2)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) भारतातील लोकसंख्येच्या समस्या स्पष्ट करा व शालेय शिक्षणाच्या माध्यमातून त्यावरील उपाययोजनांची अंमलबजावणी कशी कराल? [12]

किंवा

जागतिक लोकसंख्या आणि भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये कोणती? तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांना लोकसंख्या शिक्षण देण्यासाठी कोणते कार्यक्रम सूचवाल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) प्रौढ शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करून तुमच्या समाजाला प्रौढ शिक्षण देण्यासाठी तुमच्या नावीण्यपूर्ण कल्पना कोणत्या आहेत? [12]

किंवा

1978 च्या राष्ट्रीय नियोजनातील प्रौढ शिक्षणाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. तुमच्या विद्यार्थ्यांमार्फत योग्य सामाजिक विकास वृद्धिंगत करण्यासाठी प्रौढ शिक्षणाचा कार्यक्रम सूचवून तो उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) टीपा द्या. (कोणत्याही चार) [16]

- अ) भारतातील लोकसंख्येची गतिमानता
- ब) लोकसंख्या शिक्षणाची गरज
- क) लोकसंख्या नियंत्रण
- ड) प्रौढ शिक्षणाचे महत्त्व
- इ) प्रौढ शिक्षण आणि अशासकीय संस्थांची भूमिका
- फ) युनेस्कोचे नियोजन आणि प्रौढ शिक्षण.

Health, Physical Education & Yoga

[Max. Marks : 40]

Q1) Prepare a school health program and explain role of teacher in development of health. [12]

OR

Define physical education and illustrate objectives of physical education.

Q2) Discuss the concept Health related Physical fitness and skill related physical fitness in detail. [12]

OR

Write types of Yoga and explain eight stages of Yoga.

Q3) Write short notes (any four): [16]

- a) Balanced Diet.
- b) Scope of physical education.
- c) Importance of physical activities at school level.
- d) Pranayam and Shudhikriya.
- e) Dimensions of health.
- f) Benefits of physical fitness.

मराठी रूपांतर

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) शालेय आरोग्य कार्यक्रम तयार करा आणि आरोग्य विकासात शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा. [12]

किंवा

शारीरिक शिक्षणाची व्याख्या लिहा आणि शारीरिक शिक्षणाची उद्दिष्टे सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) आरोग्याधिष्ठीत शारीरिक सुदृढता आणि कौशल्याधिष्ठीत शारीरिक सुदृढता संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा. [12]

किंवा

योगाचे प्रकार लिहा आणि योगाच्या आठ पायऱ्या स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [16]

- अ) समतोल आहार
- ब) शारीरिक शिक्षणाची व्याप्ती
- क) शालेय स्तरावर शारीरिक उपक्रमांचे महत्त्व
- ड) प्राणायाम आणि शुद्धीक्रिया
- इ) आरोग्याची परिमाणे
- फ) शारीरिक सुदृढतेचे फायदे

Environmental Education and Disaster Management

[Max. Marks : 40]

Q1) "School is the best place to inculcate awareness about environment". Discuss need and importance of Environment Education with reference to the statement. [12]

OR

Explain impact of Environmental Pollution on Human Health. Suggest preventive measures to minimise the same.

Q2) Which are the types of Disaster? Explain your role as a teacher for preventing any Disaster powerfully. [12]

OR

Explain steps in relief process of Disaster.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- a) Explain four reasons of Environmental Education.
- b) Explain Disaster Management Cycle.
- c) Explain any two responsibilities of Disaster Control Centre in detail.
- d) How should we control the diseases caused due to Water Pollution?
- e) Which things should be remembered for implementation of rescue of victims?
- f) Explain Duties of a teacher in Disaster Management.

पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थापन

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) “शाळा ही पर्यावरणविषयक जागरूकता निर्माण करण्याचे उत्तम स्थान आहे”. या विधानाच्या संदर्भात पर्यावरण शिक्षणाची गरज व त्याचे महत्व यावर चर्चा करा. [12]

किंवा

मानवी आरोग्यावर होणारे पर्यावरणीय प्रदूषणाचे परिणाम स्पष्ट करा. हे परिणाम कमी करण्यासाठी कोणकोणती खबरदारी घेता येईल ते सूचवा.

प्रश्न 2) आपत्तीचे प्रकार कोणते? आपत्तीचा समर्थपणे सामना करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणती भूमिका बजावाल? [12]

किंवा

आपत्तीच्या प्रसंगी केल्या जाणाऱ्या मदतकार्याच्या प्रक्रियेचे टप्पे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

अ) पर्यावरण शिक्षणाची कोणती चार कारणे स्पष्ट करा.

ब) आपत्कालीन व्यवस्थापन चक्र स्पष्ट करा.

क) आपत्ती नियंत्रण केंद्राच्या कोणत्याही दोन जबाबदाऱ्या सविस्तर स्पष्ट करा.

ड) जल प्रदूषणातून होणाऱ्या आजारांचे नियंत्रण कसे करता येईल.

इ) आपदग्रस्तांच्या सुटका कार्याची अमंलबजावणी करताना कोणत्या गोष्टी लक्षात ठेवाव्यात?

फ) आपत्ती व्यवस्थापनात शिक्षकाची कर्तव्ये स्पष्ट करा.

Introduction to Educational Research

[Max. Marks : 40]

Q1) What is Experimental Method of research? Explain the characteristics and steps of Experimental Method. [12]

OR

What is Educational Research? Write the characteristics of Educational Research. Explain any three areas of Educational research according to your preference areas.

Q2) What do you mean by Achievement test? Explain the need, characteristics, merits and limitations of achievement test. [12]

OR

What is population and sample? Explain types of non-probability sampling techniques.

Q3) Attempt any four of the following: [16]

- a) Applied research.
- b) Variables in experimental research.
- c) Historical research.
- d) Characteristics of action research.
- e) Hypothesis.
- f) Merits and limitations of Interview.

शैक्षणिक संशोधनाची ओळख

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) संशोधनाची प्रायोगिक पद्धती म्हणजे काय? प्रायोगिक पद्धतीची वैशिष्ट्ये आणि पायऱ्या स्पष्ट करा. [12]

किंवा

शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय? शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये लिहा. तुमच्या प्राधान्यक्रमानुसार शैक्षणिक संशोधनाची कोणतेही तीन क्षेत्र स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) संपादन चाचणी म्हणजे काय? संपादन चाचणीची गरज, वैशिष्ट्ये गुण आणि मर्यादा स्पष्ट करा. [12]

किंवा

जनसंख्या आणि नमुना म्हणजे काय? असंभाव्यता नमुना निवड तंत्राचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा. [16]

- अ) उपयोजित संशोधन
- ब) प्रायोगिक संशोधनातील चले
- क) ऐतिहासिक संशोधन
- ड) कृति संशोधनाची वैशिष्ट्ये
- इ) परिकल्पना
- फ) मुलाखतीचे गुण आणि मर्यादा

Inclusive Education

Time : $1\frac{1}{2}$ Hour]

[Max. Marks : 40

Q1) Explain the concept and nature of Inclusive Education. What are the benefits of Inclusion to following, explain with examples. **[12]**

- a) Normal students.
- b) Students with special needs.
- c) Teachers.
- d) Society.

OR

Explain the following differentiating instructions for inclusion with examples.

- a) Co-operative learning.
- b) Peer tutoring and teaching.
- c) Team Teaching.

Q2) Explain the following competencies development in a teacher for inclusive education. **[12]**

- a) Knowledge.
- b) Attitude.
- c) Skills.

OR

Explain the concept of an Inclusive School. What are the various infrastructural facilities and learning resources required for an inclusive school?

Q3) Answer any four of the following: **[16]**

- a) Qualities of an Inclusive Teacher.
- b) Explain about buddy system for inclusion.
- c) What are various social skills for inclusion?
- d) Explain about need of Inclusive Education.
- e) Give a brief about PWD Act - 1995.
- f) What are the main features of training program for inclusive teachers?

समावेशक शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) समावेशक शिक्षणाची संकल्पना व स्वरूप स्पष्ट करा. खालील घटकासाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

- अ) सर्वसामान्य विद्यार्थी   ब) विशेष गरजा असणारे विद्यार्थी
क) शिक्षक   ड) समाज

किंवा

खाली दिलेल्या समावेशक शिक्षणासाठीच्या वेगळ्या पद्धतीच्या (डिफरन्शीएटींग) अनुदेशनाचे सोदाहरण स्पष्टीकरण लिहा.

- अ) सहकार्यात्मक अध्ययन आणि अध्यापन
ब) समवयस्क अध्ययन अध्यापन (tutoring)
क) सांघिक अध्यापन

प्रश्न 2) शिक्षकामध्ये समावेशक शिक्षणासाठी आवश्यक असणाऱ्या खालील क्षमतांच्या विकासाबद्दल स्पष्ट करा. [12]

- अ) ज्ञान   ब) अभिवृत्ती
क) कौशल्ये

किंवा

‘समावेशक शाळा’ संकल्पना स्पष्ट करा. समावेशक शाळेसाठी आवश्यक असणाऱ्या विविध भौतिक सुविधा आणि अध्ययन साहित्य कोणते आहेत.

प्रश्न 3) कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) समावेशक शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये
ब) समावेशनासाठीची बडी पद्धत स्पष्ट करा.
क) समावेशनासाठी लागणारी विविध सामाजिक कौशल्ये कोणती
ड) समावेशक शिक्षणाची गरज स्पष्ट करा.
इ) पी डब्ल्यू-डी कायदा - 1995 बद्दल थोडक्यात लिहा.
फ) समावेशक शिक्षकांसाठीच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमाची वैशिष्ट्ये कोणती आहेत?

Education for Sustainable Development

Time : $1\frac{1}{2}$ Hour]

[Max. Marks : 40

Q1) What do you mean by environmental education? Explain with suitable examples the need and scope of environmental education. [12]

OR

What do you mean by economic growth & sustainable consumption? How can one use forest produces sustainably? Illustrate your answer with suitable examples.

Q2) What is the scope of environmental conservation in the globalized world? Explain the individuals effort and Govt. initiatives in biodiversity conservation. [12]

OR

What is the concept of community participation in natural resource management? How Indian Government is initiating community participation in water resource management?

Q3) Answer any four of the following: [16]

- a) Explain "Earth is the living planet".
- b) Explain the concept of Adaptation with examples.
- c) Explain the concept of greening the text book.
- d) Explain the concept of sustainable development.
- e) How will you incorporate environmental conservation amongst high school students?
- f) Role of an Individual in energy conservation.

शाश्वत विकासासाठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) पर्यावरण शिक्षण म्हणजे काय? पर्यावरण शिक्षणाची व्याप्ती व गरज योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आर्थिक वाढ आणि शाश्वत वापर म्हणजे काय? शाश्वत जंगल उत्पादन तुम्ही कसे कराल? ते योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) जागतिकीकरणाच्या विश्वात पर्यावरण संवर्धनाची व्याप्ती म्हणजे काय? जैवविविधता संवर्धनासाठी व्यक्तिगत प्रयत्न आणि शासकीय पुढाकार स्पष्ट करा. [12]

किंवा

नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापनात समुदाय सहभागाची संकल्पना म्हणजे काय? जल संसाधन व्यवस्थापनात समुदाय सहभागासाठी भारत सरकारने कसा पुढाकार घेत आहे?

प्रश्न 3) कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. [16]

अ) “पृथ्वी हा सजीव ग्रह आहे” स्पष्ट करा.

ब) अनुकूलन ही संकल्पना उदाहरणासह स्पष्ट करा.

क) हरित पाठ्यपुस्तक संकल्पना स्पष्ट करा.

ड) शाश्वत विकास स्पष्ट करा.

इ) उच्च माध्यमिक/शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये पर्यावरण संवर्धन कसे रूजवाल?

फ) ऊर्जा संवर्धनामध्ये व्यक्तिगत भूमिका

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1709

[Total No. of Pages : 21

[4751] - 108

B.Ed. (General)

BED - 108 : Subject Education A and B

Pedagogy and Learning Resources

(Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu,

Mathematics, Science, History, Geography, Economics,

Commerce, Information Technology)

(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right of the questions indicate marks.*
- 4) *Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.*
- 5) *Write answer of question no. 3 in about 150 words.*
- 6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*
- 7) *No supplements will be provided to the students.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 4) *प्रश्न क्रमांक 1 व 2 ची उत्तरे प्रत्येकी 350 शब्दापर्यंत लिहावीत.*
- 5) *प्रश्न क्रमांक 3 चे उत्तर 150 शब्दापर्यंत लिहावे.*
- 6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*
- 7) *कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.*

P.T.O.

मराठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) मातृभाषा अध्यापनात 'मूल्ये' महत्वाची का आहेत? माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत 'स्त्री-पुरुष समानता' हे मूल्य रूजविण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

मराठी गद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा. माध्यमिक स्तरावर गद्याचे अध्यापन अधिक परिणामकारक होण्यासाठी भाषा शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 2) मातृभाषा मराठीची वैशिष्ट्ये लिहून मातृभाषा अध्यापनाचे महत्व लिहा. मातृभाषा अध्यापनात मराठी व भूगोल विषयाचा समवाय कसा साधाल ते माध्यमिक स्तरावरील उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

शैक्षणिक साधनांची गरज व महत्व स्पष्ट करा. मातृभाषा मराठीच्या अध्यापनात विविध शैक्षणिक साधनांचा प्रभावीपणे वापर कसा करता येईल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) मराठी विषय संरचनेची चार वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) शैक्षणिक तंत्रज्ञानाचा मराठी अध्यापनातील वापर सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) पद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- ड) इतर विषयशिक्षकांपेक्षा भाषाशिक्षकाचे वेगळेपण चार मुदयासह स्पष्ट करा.
- इ) राष्ट्रभक्ती हे मूल्य पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे तुम्ही कसे साध्य कराल ते लिहा.
- फ) मातृभाषा मराठी अध्यापनाचे महत्व स्पष्ट करा.

English Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is structure? Explain the nature of English structure. How the structure is helpful to English teacher? [12]

OR

Write an importance of language in society. Explain importance of following classroom objectives with examples.

a) Knowledge	b) Understanding
c) Application	d) Skills

Q2) Explain the nature of Direct method. Which problems will you face to apply direct method in classroom? How will you solve these problems? [12]

OR

Explain learning resources by considering following points.

a) Concept	b) Need
c) Importance	d) Types
e) Teacher's role	f) Limitation to apply

Q3) Write answer of following questions in short (any four) : [16]

- Explain any four core-elements with suitable examples.
- How will you use language Laboratory for teaching English.
- Which internal aspects will you consider to prepare English text-book?
- How will you use SMS facility to teach English.
- Explain any four techniques of English language teaching.
- Suggest any four activities to improve vocabulary.

हिन्दी

[कूल गुण : 40]

प्रश्न 1) भारत की भाषिक समस्या बताते हुए त्रिभाषा सूत्र का महत्त्व स्पष्ट कीजिए: [12]

अथवा

कविता अध्यापन के लिए निम्न कक्षाओं में और उच्च कक्षाओं में कौन सी पद्धतियों चयन करोगे उदाहरणसहित स्पष्ट कीजिए:

प्रश्न 2) आदर्श हिन्दी पाठ्यपुस्तक के निकष सोदाहरण स्पष्ट कीजिए: [12]

अथवा

हिन्दी अध्यापक के सामान्य एवं विशेष गुणों पर प्रकाश डालिए छात्रों के हिन्दी भाषा कौशल विकास हेतु कौन-कौन से प्रयास करोगे:

प्रश्न 3) संक्षिप्त में उत्तर लिखिए (केवल चार) [16]

- अ) हिन्दी भाषा का पाठ्यचर्या में स्थान स्पष्ट कीजिए
- ब) हिन्दी अध्यापन द्वारा जीवन कौशल्य विकास कैसे करोगे
- क) हिन्दी अध्यापन में शिक्षा सहायक साधनों की आवश्यकता पर प्रकाश डालिए:
- ड) सांस्कृतिक भाषा तथा राष्ट्रभाषा का महत्त्व लिखिए
- इ) मौखिक रचना एवं लिखित रचना का महत्त्व लिखिए
- फ) साहित्यिक विधा के अनुसार हिन्दी विषय संरचना प्रारूप तैयार कीजिए

Sanskrit Education

[Max. Marks : 40

Q1) Discuss the qualities of a good Sanskrit Teacher. [12]

OR

What are the methods of Sanskrit teaching? Explain Bhandarkar method in detail.

Q2) Explain concept of content cum methodology and it's need for teaching of Sanskrit. [12]

OR

What is the important of Sanskrit subject? Explain with example the place of Sanskrit in school curriculum.

Q3) Write the answers of any four of the following: [16]

- a) Explain the utility of Demonstration in Sanskrit teaching.
- b) How do you find the reflection of 'Saving Environment' core element in 8th STD Sanskrit Text Book.
- c) Explain the use of Audio-Visual Aids in Sanskrit Teaching.
- d) Explain the need of structure of Sanskrit subject.
- e) Write the importance of content Analysis of Sanskrit subject.
- f) Write the importance of oral examination in evaluation of Sanskrit subject.

संस्कृत शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) उत्कृष्ट संस्कृत शिक्षकाच्या अंगी आवश्यक असणाऱ्या गुणांची चर्चा करा. [12]

किंवा

संस्कृत अध्यापनाच्या पद्धती कोणत्या? भांडारकर पद्धती सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना व संस्कृत विषयासाठी आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज स्पष्ट करा. [12]

किंवा

संस्कृत विषयाचे महत्त्व सांगून शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा [16]

अ) संस्कृत अध्यापनात नाटयीकरणाची उपयुक्तता स्पष्ट करा.

ब) 'पर्यावरण संरक्षण' हा गाभाघटक इ. 8 वी च्या पाठ्यपुस्तकात कसा प्रतिबिंबित होतो ते स्पष्ट करा.

क) संस्कृत अध्यापनात दृक-श्राव्य साधनांचा उपयोग स्पष्ट करा.

ड) संस्कृत विषयाच्या संरचनेची आवश्यकता स्पष्ट करा.

इ) संस्कृत विषयाच्या आशय विश्लेषणाचे महत्त्व लिहा.

फ) संस्कृत विषयाच्या मूल्यमापनात मौखिक परिक्षेचे महत्त्व लिहा.

URDU EDUCATION

Marks.: 40]

سوال نمبر 1 مواد کے تجزیہ کی اہمیت و ضرورت لکھیے۔ جماعت ہفتم کے کسی ایک سبق کے [12]
مواد کا تجزیہ تفصیل سے لکھیے۔

یا

اردو زبان کا تہذیبی ثقافتی اور ادبی رول بیان کرتے ہوئے اسکولی نصاب میں اردو زبان
کا مقام لکھیے۔ اردو زبان کے فروغ کے لیے آپ کن ہم نصابی سرگرمیوں کا انعقاد کریں گے۔

سوال نمبر 2 اردو کی تدریس کے مختلف طریقے لکھیے۔ تدریس نظم کے مقاصد لکھتے ہوئے تدریس
نظم کو موثر بنانے کے لیے آپ کن اصولوں کی پابندی کریں گے۔ [12]

یا

روایتی اکتسابی طریقہ بیان کرتے ہوئے معلم اردو کا کردار و ذمے داریاں لکھیے۔
قابل معلم بننے کے لیے آپ کونسے طریقہ کار اپنائیں گے۔ لکھیے۔

سوال نمبر 3 درج ذیل میں سے کسی چار کے جوابات لکھیے۔ [16]

- ۱۔ تدریس اردو کے مقاصد
- ۲۔ تدریس نثر کا طریقہ (کوئی دو)
- ۳۔ اخلاقی اقدار و بنیادی عنصر کی اہمیت
- ۴۔ درسی کتاب کا تجزیہ
- ۵۔ سہ لسانی فارمولہ
- ۶۔ اردو کی تدریس میں مضمون (Subject) اساتذہ کی اہمیت

Mathematics Education

[Max. Marks : 40]

- Q1)** Select the unit of your choice and explain how will you use the method 'Analysis-Synthesis' for teaching the unit. Illustrate your answer with a brief lesson plan for the same. [12]

OR

What is Project Based teaching? How will you use this method for teaching the unit-"Measurement and tools of Measurement"? What are the advantages of this method?

- Q2)** Analyze the unit 'Congruence of triangle' with respect to following points -

a) Objectives and specifications	b) Teaching points
c) Method of teaching	d) Teaching aids
e) Generalizations	f) Evaluation

[12]

OR

What is a structure of a subject? Prepare the structure of subject Mathematics. Enlist the uses of structure of subject to the teacher.

- Q3)** Solve any four of the following : [16]

- What are various objectives for Mathematics at secondary level?
- Write eight qualities of good mathematics teacher.
- Differentiate between syllabus and curriculum.
- Explain in brief how will you use Heuristic method for teaching any unit of your choice.
- How will you develop awareness about environment through Mathematics teaching.
- Describe any two activities of Mathematics club.

गणित शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) गणित विषयातील कोणताही एक घटक निवडून, तो घटक पृथक्करण-संयोजन पद्धतीचा वापर करून कसा शिकवाल ते स्पष्ट करा. तुमचे उत्तर त्याच घटकासाठी पाठ-टाचण करून विशद करा. [12]

किंवा

प्रकल्प आधारीत अध्यापन म्हणजे काय? वरील पद्धती तुम्ही 'मापन आणि मापनाची साधने' या घटकाचे अध्यापन करण्यासाठी कशी वापराल? या पद्धतीचे फायदे कोणते?

प्रश्न 2) 'त्रिकोणांची एकरूपता' या घटकाचे खालील मुद्द्यांच्या आधारे पृथक्करण करा. [12]

अ) उदिष्टे व स्पष्टीकरणे	ब) अध्यापन घटक (मुद्दे)
क) अध्यापन पद्धती	ड) अध्यापन साधने
इ) सामान्यीकरण	फ) मूल्यमापन

किंवा

विषय संरचना म्हणजे काय? गणित विषयाची संरचना तयार करा. संरचनेच्या शिक्षकाला होणाऱ्या उपयोगांची यादी लिहा.

प्रश्न 3) कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा [16]

- गणित विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दीष्टे कोणती?
- चांगल्या गणित शिक्षकाची कोणतीही आठ गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रम यातील फरक लिहा.
- तुम्ही निवडलेल्या कोणत्याही एका घटकाचे अध्यापन 'स्वयंशोधन' पद्धतीचा वापर करून कसे कराल ते थोडक्यात स्पष्ट करा.
- गणित अध्यापनातून पर्यावरणाविषयी जाणीवजागृती कशी कराल?
- गणित मंडळाच्या कोणत्याही दोन उपक्रमांबद्दल वर्णन करा.

Science Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is text book? What are the criteria of good text book of Science? With the help of these criteria evaluate any one text book of Science of standard VI to X. [12]

OR

What is correlation? State different types of correlations. Explain correlation of Science subject with Geography and Mathematics subject with suitable examples.

Q2) Explain the Laboratory method of science teaching with the help of following points - [12]

a) Nature	b) Merits
c) Limitations	d) Role of Teacher

OR

What efforts should a Science teacher take for professional development? Write in detail.

Q3) Answer any four of the following questions: [16]

- Write the importance of content analysis.
- Write the importance of Science in day to day life.
- Write the merits and limitations of Heuristic method.
- Write the importance of Excursion in Science Learning.
- Write the criteria of good demonstration in Science teaching.
- How will you inculcate scientific attitude with the help of Science teaching? Explain with suitable example.

विज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) पाठ्यपुस्तक म्हणजे काय? चांगल्या विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? या निकषांच्या आधारे इयत्ता VI ते X (6 ते 10 वी) पर्यंतच्या एका पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन करा. [12]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? समवायाचे प्रकार कोणते? विज्ञान विषयाचा भूगोल व गणित विषयांशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) विज्ञान अध्यापनाची प्रयोगशाळा पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

अ) स्वरूप	ब) फायदे
क) मर्यादा	ड) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

विज्ञान विषय शिक्षकाने व्यावसायिक गुणवत्ता वाढविण्यासाठी कोणकोणते प्रयत्न करावेत ते सविस्तर लिहा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- आशय विश्लेषणाचे महत्त्व लिहा.
- दैनंदिन जीवनातील विज्ञानाचे महत्त्व लिहा.
- स्वयंशोधन पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- विज्ञानाच्या अध्ययनामध्ये क्षेत्रभेटीचे महत्त्व लिहा.
- विज्ञान अध्यापनातील चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष लिहा.
- विज्ञान अध्यापनातून वैज्ञानिक दृष्टिकोन कसा रूजवाल ते सोदाहरण लिहा.

History Education

[Max. Marks : 40

Q1) What is the meaning of History and explain with example the importance of History in daily life. **[12]**

OR

What are the various methods for construction of curriculum of History? What methods have been used to construct the curriculum of History in Maharashtra State? Discuss with examples.

Q2) Explain the nature of source method and Dramatization method. How will you use source method at the secondary level for teaching of History. **[12]**

OR

What is meant by learning Resources? Explain the need and importance of learning Resources and how you will correlate the traditional and technological Resources in History teaching.

Q3) Answer the following (any four) : **[16]**

- a) What is the correlation? How will you correlate History with Geography?
- b) What are the criteria of a good Text Book of History?
- c) Prepare the structure of subject History. State the merits of structure which are helpful to the teacher.
- d) State difference between syllabus and text-book.
- e) Explain the types of History with proper examples.
- f) Explain the importance of History room with suitable examples.

इतिहास शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) इतिहासाचा अर्थ सांगून इतिहासाचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

इतिहास अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पद्धती कोणत्या? महाराष्ट्र राज्याच्या इतिहासाच्या अभ्यासक्रमात कोणत्या पद्धतीचा वापर केला आहे? सोदाहरण चर्चा करा.

प्रश्न 2) आधारपद्धती व नाट्यीकरण पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावर इतिहास विषय शिकविण्यासाठी आधार पद्धतीचा वापर कसा कराल? [12]

किंवा

अध्ययन साधने म्हणजे काय? अध्ययनसाधनाची गरज व महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करून पारंपारिक साधने व तंत्रज्ञानाधिष्ठीत संसाधनाचा इतिहास अध्यापनात समवाय कसा साधाल?

प्रश्न 3) खालील पैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा [16]

- अ) समवाय म्हणजे काय? इतिहास व भूगोल यामधील समवाय स्पष्ट करा.
- ब) इतिहासाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते?
- क) इतिहासाची संरचना काढून इतिहास शिक्षकाला संरचनेचे कोणते फायदे होतात ते लिहा.
- ड) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यातील फरक लिहा.
- इ) इतिहासाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- फ) इतिहास खोलीचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

Geography Education

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the concept of "Learning Resources". Write in brief the application of 'Traditional Learning Resources' How will you use 'Internet' as a learning resource for the teaching of Geography? [12]

OR

Write in detail the difference between 'Journey' and 'Excursion' methods of teaching Geography with the help of following points.

- a) Nature, Definition
- b) Advantages
- c) Limitations

Q2) Describe the Internal and External aspects of a good textbook Evaluation. Why Textbook Evaluation is necessary for a Geography Teacher. [12]

OR

What are the qualities of a good Geography Teacher As a Geography teacher what efforts will you take to create interest in Geography?

Q3) Write short answers (any four) : [16]

- a) Write in brief importance of Local Geography.
- b) Write any four topics from Geography textbook which will help you in inculcating 'Environment protection' and Gender Equality.
- c) Write the need & importance of Geography Room.
- d) Explain the concentric method of curriculum construction of Geography with diagram.
- e) Write the Advantages of content analysis (any four).
- f) Explain in brief comparative method of teaching Geography.

भूगोल शिक्षण

[एकूण गुण : 40

प्रश्न 1) 'अध्ययनाचे संसाधने' ही संकल्पना स्पष्ट करा. भूगोल अध्यापनाच्या पारंपारिक संसाधनांची थोडक्यात चर्चा करा. 'इंटरनेटचा' एक अध्ययन संसाधन म्हणून कसा वापर कराल? [12]

किंवा

भूगोल अध्यापनाच्या सहूल व प्रवास पद्धतीतील फरक खालील मुद्यांच्या सहाय्याने सविस्तर स्पष्ट करा.

- अ) स्वरूप व वैशिष्ट्ये   ब) फायदे
क) मर्यादा

प्रश्न 2) भूगोलाच्या आदर्श पाठ्यपुस्तकाच्या मूल्यमापनाचे अंतर्गत व बहिर्गत (बाह्य) निकष सविस्तर लिहा. भूगोल शिक्षकासाठी पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन आवश्यक का आहे ते लिहा. [12]

किंवा

आदर्श भूगोल शिक्षकांसाठी आवश्यक गुण कोणते ते लिहा. भूगोल विषयामध्ये रस निर्माण व्हावा यासाठी एक भूगोल शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतीही चार) [16]

- अ) स्थानिक भूगोलाचे महत्व थोडक्यात लिहा.
ब) 'पर्यावरण संरक्षण' व 'स्त्रीपुरुष समानता' रूजवण्यासाठी आवश्यक भूगोलातील कोणतेही चार घटक लिहा.
क) भूगोल खोलीची गरज व महत्व स्पष्ट करा.
ड) भूगोल अभ्यासक्रम रचनेची 'समकेंद्र पद्धती आकृतीसह' स्पष्ट करा.
इ) आशयविश्लेषणाचे फायदे (कोणतेही चार) लिहा.
फ) भूगोल अध्यापनाच्या तुलनात्मक पद्धतीचे थोडक्यात स्वरूप लिहा.

Economics Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is Economics? Explain the importance of Economics in daily life with examples. [12]

OR

Explain Learning Resources of Economics with the help of following points.

- a) Meaning
- b) Importance
- c) Types
- d) Use of technology based resources for teaching of Economics at 9th std.

Q2) Explain the steps of Problem Solving Method. How will you use this method while teaching of Economics at 11th std? [12]

OR

Explain Dramatization Technique in detail. How will you use this technique for teaching of Economics? Explain with example.

Q3) Write any four of the following : [16]

- a) Explain the difference between curriculum and syllabus of Economics.
- b) What are the limitations of Project Method?
- c) Explain the life skill, 'Effective Communication' which activities will you plan for development of this life skill among your students.
- d) Explain the place of Economics in school curriculum.
- e) Explain any four qualities of a good Economics teacher.
- f) Explain the need of content analysis.

अर्थशास्त्र शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) अर्थशास्त्र म्हणजे काय? अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अर्थशास्त्राचे अध्ययन संसाधनांचे खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) अर्थ

ब) महत्त्व

क) प्रकार

ड) इयत्ता 9 वी ला अर्थशास्त्र शिकविण्यासाठी तंत्रज्ञानाधिष्ठित स्रोतांचा उपयोग.

प्रश्न 2) समस्या निराकरण पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. इयत्ता 11 वी ला अर्थशास्त्र शिकविताना या पद्धतीचा वापर कसा कराल? [12]

किंवा

नाटयीकरण तंत्राचे सविस्तर स्पष्टीकरण करा. या तंत्राचा उपयोग अर्थशास्त्र अध्यापनासाठी कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. [16]

अ) अर्थशास्त्राच्या अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमातील फरक स्पष्ट करा.

ब) प्रकल्प पद्धतीच्या मर्यादा कोणत्या?

क) प्रभावी संप्रेषण या जीवनकौशल्याचे स्पष्टीकरण करा. तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये हे जीवन कौशल्य विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या उपक्रमांचे नियोजन कराल?

ड) शालेय अभ्यासक्रमातील अर्थशास्त्राचे स्थान स्पष्ट करा.

इ) अर्थशास्त्राच्या चांगल्या शिक्षकाचे कोणतेही चार गुणविशेष स्पष्ट करा.

फ) आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.

Commerce Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is correlation? Write the importance of correlation. Explain the correlation of Commerce with Geography, History and Mathematics with suitable example.[12]

OR

What are the types of learning resources? How will you use technology based learning resources in teaching of Commerce? Explain with example.

Q2) Explain 'Project Method' with the help of following points. [12]

a) Meaning	b) Steps
c) Merits	d) Utility in Commerce teaching

OR

Explain the nature and importance of 'Inductive-Deductive method'. How will you use Inductive-Deductive method in teaching of Commerce? Explain with example.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- Explain any four external criterias of text book analysis.
- Write the difference between curriculum and syllabus.
- How will you inculcate scientific temper among your students through Commerce teaching?
- Explain the place of Commerce in school curriculum.
- Explain the merits of assignment technique.
- Explain the role of a teacher in todays Commerce teaching.

वाणिज्य शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे महत्त्व लिहा. वाणिज्याचा भूगोल, इतिहास व गणित विषयांशी असलेला समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अध्ययन संसाधनांचे प्रकार कोणते? वाणिज्य अध्यापनात तुम्ही तंत्रज्ञानाधिष्ठीत अध्ययन स्रोतांचा वापर कसा कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) प्रकल्प पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

अ) अर्थ	ब) टप्पे
क) गुण	ड) वाणिज्य अध्यापनातील उपयुक्तता

किंवा

उद्गामी-अवगामी पद्धतीचे स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करा. वाणिज्य अध्यापनात उद्गामी अवगामी पद्धतीचा वापर कसा कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. [16]

- पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे कोणतेही चार बाह्य निकष स्पष्ट करा.
- अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा.
- वाणिज्य अध्यापनाद्वारे वैज्ञानिक दृष्टिकोन तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये तुम्ही कसा रूजवाल ते दोन उदाहरणांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.
- शालेय अभ्यासक्रमात वाणिज्य विषयाचे स्थान स्पष्ट करा.
- स्वाध्याय तंत्राचे गुण स्पष्ट करा.
- आजच्या वाणिज्य अध्यापनात शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

Information Technology Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is Correlation? How will you correlate Information Technology with other school subject? [12]

OR

What are the various methods of learning and teaching of Information Technology? Explain 'Project Based Learning & online learning' method with the help of following points:

- Basic Concept
- Advantages
- Limitations
- Examples

Q2) Analyse content of the Unit 'Morals & Ethics' with respect to the following points: [12]

a) Objectives	b) Teaching Points
c) Methods of Teaching	d) Learning Experiences
e) Values and Core Elements	f) Evaluation

OR

What are the qualities of good I.T. teacher? Explain Role of I.T. teacher with suitable examples.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- a) What is the importance of I.T. in education.
- b) Explain Structure of Information Technology.
- c) Write advantages of Technology Aided learning.
- d) Give suggestions about maintaining I.T. Laboratory.
- e) Explain educational uses of following Hardware tool of Information Technology.
  - i) Printer
  - ii) Image Projector
- f) What is the place of I.T. in school curriculum.

माहिती तंत्रज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? माहिती तंत्रज्ञानाचा इतर शालेय विषयांची कसा समवाय साधाल? [12]

किंवा

माहिती तंत्रज्ञानाच्या अध्ययन-अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? 'प्रकल्प आधारीत अध्ययन' व 'ऑनलाईन अध्ययन' पद्धत पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- मूळ संकल्पना
- फायदे
- मर्यादा
- उदाहरणे

प्रश्न 2) 'Morals & Ethics' या घटकाचे आशय-विश्लेषण खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे करा. [12]

अ) उद्दिष्टे	ब) अध्यापन मुद्दे
क) अध्यापन पद्धत	ड) अध्ययन अनुभव
इ) मूल्य आणि मूलभूत घटक	फ) मूल्यमापन

किंवा

चांगल्या माहिती तंत्रज्ञान शिक्षकाचे गुण कोणते? माहिती तंत्रज्ञान शिक्षकाची भूमिका उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) माहिती तंत्रज्ञानाचे शिक्षणातील महत्त्व स्पष्ट करा.
- ब) माहिती तंत्रज्ञानाची संरचना स्पष्ट करा.
- क) तंत्रज्ञान सहाय्यित अध्ययनाचे फायदे लिहा.
- ड) माहिती तंत्रज्ञान प्रयोगशाळेची निगा राखण्यासाठी सूचना सांगा.
- इ) माहिती तंत्रज्ञानातील खालील हार्डवेअर साधनांचा उपयोग शैक्षणिक कार्यासाठी कसा कराल ते स्पष्ट करा.
  - i) प्रिंटर
  - ii) इमेज प्रोजेक्टर
- फ) माहिती तंत्रज्ञानाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान सांगा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1673

[Total No. of Pages : 4

[4751] - 2

B.Ed. (General)

PSYCHOLOGY

Psychology of Development & Learning

(Paper - II) (2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answer to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) *Figure to the right indicate full marks.*
- 4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) *Short answers type questions carry four marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*
- 7) *In any condition student will Not get Supplement.*

SECTION - I

Q1) Write the meaning, nature and scope of educational psychology. How does the knowledge of educational psychology help in modification of behaviour of the learner. **[12]**

OR

What are individual differences? What are the causes of Individual differences? How is the knowledge of Individual differences essential for the teacher to teach the learning disabled children?

Q2) What are the stages of growth and development? What is the role of a teacher in the physical and mental development of a child in Laterchild hood? **[12]**

OR

Write the concept of mal adjustment. State its causes. How will the teacher guide the parents of mal-adjusted children?

P.T.O.

- Q3)** Answer the following (Any Four) **[16]**
- a) Write merits and Demerits of case study method.
  - b) Write the features of mentally healthy person.
  - c) Explain the concept of social heredity.
  - d) Suggest Four activities to overcome stress.
  - e) Write the Importance of 'e' Environment.
  - f) Write the role of a teacher to prevent child abused.

SECTION - II

- Q4)** Explain Thorndike's 'Trial and Error' theory of Learning. How this theory is useful in making Learning effective? Explain it with examples. **[12]**

OR

What do you mean by 'Concept'? What are the different types of 'Concept'? How mind mapping is effective in developing students learning abilities.

- Q5)** What are the characteristics of favourable school Climate? As a teacher how you are going to use Co-operative and collaborative learning to maintain school climate favourable. **[12]**

OR

What is memory? Explain the steps in process of memorisation? What are the various ways that you can suggest to enhance memory of your students.

- Q6)** Answer the following (Any Four): **[16]**
- a) Explain the concept of 'Sensation & Perception'.
  - b) Illustrate the types of intelligence.
  - c) State the types of transfer of learning with examples.
  - d) Explain the concept of 'Brain Based Learning'.
  - e) Write Four activities to improve teacher student interaction.
  - f) Explain what is behaviourism.

Total No. of Questions : 6]

P1673

[4751] - 2

B.Ed. (General)

PSYCHOLOGY

Psychology of Development & Learning

(Paper - II) (2008 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका वापरावी.
3) 12 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 300 ते 350 शब्द आहे.
4) 4 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130 ते 150 शब्द आहे.
5) विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - I

- प्रश्न 1) शैक्षणिक मानसशास्त्राचा अर्थ, स्वरूप, व्याप्ती लिहा. शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या ज्ञानाचा उपयोग विद्यार्थ्यांच्या सुयोग्य वर्तन बदलासाठी कसा होईल ते लिहा. [12]

किंवा

व्यक्तिभेद म्हणजे काय? व्यक्तिभेदाची कारणे कोणती? व्यक्तिभेद ही संकल्पना शिक्षकांना अध्ययन अक्षम विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन पुरण्यासाठी कुशी उपयुक्त आहे ते लिहा.

- प्रश्न 2) वाढ आणि विकासाच्या अवस्था लिहा. उत्तर किशोरावस्थेतील बालकाच्या शारीरिक व मानसिक विकासातील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा. [12]

किंवा

'विषमसमायोजन' संकल्पना स्पष्ट करा. विषमसमायोजनाची कारणे सांगा विषमसमायोजित बालकांच्या पालकांना शिक्षक म्हणून तुम्ही कसे मार्गदर्शन कराल?

- प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) [16]

- अ) जीवनवृत्तांत पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.
ब) चांगले मानसिक आरोग्य असलेल्या व्यक्तीची वैशिष्ट्ये लिहा.

- क) सामाजिक अनुवंशाची संकल्पना स्पष्ट करा.
- ड) तणावापासून दूर राहाण्यासाठी चार उपक्रम सूचवा.
- इ) ई-परिसराचे महत्त्व लिहा.
- फ) बालकाचे शोषण रोखण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका लिहा.

विभाग - II

- प्रश्न 4) थॉर्नडाईक यांची अध्ययन विषयक प्रयत्न प्रमाद पद्धती स्पष्ट करा. अध्ययन परिणामकारक होण्यासाठी ही उपपत्ती कशी उपयुक्त ठरते हे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

‘संबोध’ संकल्पना स्पष्ट करा. संबोधाचे विविध प्रकार कोणते? विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनक्षमतांचा विकास होण्यासाठी मनोमापन कसे परिणामकारक होईल ते लिहा.

- प्रश्न 5) पोषक शालेय वातावरणाची वैशिष्ट्ये कोणती? शालेय वातावरण पोषक ठेवण्यासाठी तुम्ही शिक्षक म्हणून सहकारात्मक आणि सहभागात्मक अध्ययनाचा कसा वापर कराल ते लिहा. [12]

किंवा

‘स्मरण’ संकल्पना स्पष्ट करा. स्मरण प्रक्रियेतील पायऱ्या सांगा. विद्यार्थ्यांची स्मरण प्रक्रिया विकसित होण्यासाठी विविध मार्ग सूचवा

- प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) संवेदन व अवबोध संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) बुद्धिमत्तेचे प्रकार उदाहरणासह सांगा.
- क) अध्ययन संक्रमणाचे प्रकार उदाहरणासह लिहा.
- ड) ‘मेंदूआधारित शिक्षण’ संकल्पना स्पष्ट करा.
- इ) शिक्षक-विद्यार्थी आंतरक्रिया सुधारण्याचे चार उपक्रम लिहा.
- फ) ‘वर्तनवाद’ संकल्पना स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1674

[Total No. of Pages : 4

[4751] - 3

B.Ed. (General) (Paper - III)

SCHOOL MANAGEMENT : PRINCIPLES AND PRACTICES

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) *Short answers type questions carry four marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*
- 7) *In any condition, student will not get supplement.*

SECTION - I

Q1) What is meant by Institutional Planning? Explain steps involved in it. Write merits of Institutional Planning. **[12]**

OR

Write the Educational Administrative Frame work of Maharashtra state. What are the functions of District Educational Officer. (Z.P.)

Q2) What is meant by Management? Explain characteristics of Taylor's and Fayol's Theories of Management. **[12]**

OR

Explain the Human and Academic needs of School Management. Explain Infrastructural facilities in High Excellent School.

P.T.O.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- a) Explain any four functions of Educational Management.
- b) Explain Democratic style of leadership with its merits and demerits.
- c) Explain the functions of Block Education officer.
- d) Explain the functions of Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research.
- e) Explain the concept of 'Total Quality Management' in Education.
- f) Explain the need of Supervision in a school.

SECTION - II

Q4) What are the problems in enrolment of students in Urban and Rural Schools? Suggest remedies to overcome these problems. [12]

OR

Which problems are creating of Higher Secondary Classes to attach school and colleges? What is your opinion where to attach this classes. Explain with example.

Q5) What is meant by Action Research? Prepare an outline of an Action Research by considering a problem related to school management. [12]

OR

What is meant by In service Training? Explain need, advantages and limitations of In-service Training.

Q6) Answer any four of the following: [16]

- a) Write objectives of teacher's organization.
- b) Suggest the remedies wastage and stagnation in secondary education.
- c) Explain the need of Time management.
- d) Write the objectives of B.A. B.Ed. 4 years Integrated Course.
- e) As a teacher which are to be considered for class room management.
- f) Explain importance of Financial management.

Total No. of Questions : 6]

P1674

[4751] - 3

B.Ed. (General) (Paper - III)

शालेय व्यवस्थापन : तत्त्वे आणि प्रात्यक्षिके

(2008 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक
2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत
3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
4) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दात उत्तर अपेक्षित आहे
5) लघुत्तरी प्रश्न 4 गुणांचा असून प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दात उत्तर अपेक्षित आहे.
6) कोणत्याही परिस्थितीत पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - I

प्रश्न 1) संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय? संस्थानिहाय नियोजनात अंतर्भूत असलेल्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करून फायदे लिहा. [12]

किंवा

महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा लिहा. जिल्हा परिषद शिक्षण अधिकाऱ्याची कामे कोणती.

प्रश्न 2) व्यवस्थापन म्हणजे काय? व्यवस्थापन विषयक टेलर व फेयॉल यांच्या उपपत्तीची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [12]

किंवा

शालेय व्यवस्थापनातील मानवी व शैक्षणिक गरजा स्पष्ट करा. अति उत्कृष्ट शाळेतील भौतिक सोई सुविधा स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील पैकी कोणत्याही चारांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

- अ) व्यवस्थापनाची कोणतीही चार कार्ये स्पष्ट करा.
ब) लोकशाही शैली गुणदोषासह स्पष्ट करा.
क) गट शिक्षणाधिकाऱ्याची कार्ये स्पष्ट करा.
ड) महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळाची कार्ये लिहा.
इ) शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन संकल्पना स्पष्ट करा.
फ) शाळेतील पर्यवेक्षणाची गरज स्पष्ट करा.

विभाग - II

प्रश्न 4) शहरी आणि ग्रामीण भागातील शाळांमधील विद्यार्थ्यांच्या पटनोंदणीविषयक येणाऱ्या समस्या कोणत्या? त्या समस्या दूर करण्यासाठी उपाय सूचवा. [12]

किंवा

उच्च माध्यमिकचे वर्ग शाळा व महाविद्यालयास जोडल्यामुळे कोणकोणत्या समस्या निर्माण झाल्या? हे वर्ग कोठे जोडावेत याबाबत तुमचे मत सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) कृती संशोधन म्हणजे काय? शालेय व्यवस्थापनाशी संबंधित एक समस्या घेऊन कृती संशोधनाचा आराखडा तयार करा. [12]

किंवा

सेवांतर्गत प्रशिक्षण म्हणजे काय? सेवांतर्गत प्रशिक्षणाची आवश्यकता, फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) शिक्षक संघटनेची उद्दिष्टे लिहा.
- ब) माध्यमिक शिक्षणातील स्थगन व गळतीच्या समस्येवरील उपाययोजना लिहा.
- क) वेळेच्या व्यवस्थापनाची गरज स्पष्ट करा.
- ड) चार वर्षांच्या एकात्मिक बी.ए.बी.एड. अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे लिहा.
- इ) वर्गाचे व्यवस्थापन करताना शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणत्या बाबी विचारात घ्याल.
- फ) आर्थिक व्यवस्थापनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P1675

[Total No. of Pages : 4

[4751] - 4

B.Ed. (General) (Paper - IV)

**INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY AND
INSTRUCTIONAL SYSTEM**

(2008 Pattern)

[Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) *Short answer type questions carry four marks and the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) *In any condition supplement will not be provided.*

SECTION - I

Q1) What is meant by ICT? What efforts a teacher has to take to face the challenges while integrating ICT in educational processes? **[12]**

OR

How is internet different than intranet? Explain the usefulness of

- a) e-mail
- b) e-library to teachers and students

Q2) What is meant by application software? What are the characteristics of application software? How will you use spread sheet for the following. **[12]**

- a) Teaching - Learning process
- b) School Management
- c) Research

OR

What is 'e-learning'? What are the characteristics of 'e-learning'? Considering the limitations of 'e-learning'. How will you guide the students for self-learning.

P.T.O.

Q3) Answer any four of the following: **[16]**

- a) How will you make use of ICT for collaborative Learning?
- b) What do you mean by BLOG? How will you create your own 'BLOG'?
- c) How will you conduct 'Project based learning' with the help of ICT?
- d) How will you protect your computer system from virus?
- e) How the knowledge of 'Copy right act' is essential to teachers?
- f) Explain the role of teacher with respect to changes in education occurred due to ICT.

SECTION - II

Q4) What is system approach? Explain the application of steps of system approach for instruction of a unit of your subject. **[12]**

OR

Which models are used for instructional system? Explain the application of "Modified system model" for classroom instruction.

Q5) How will you use technology for instructional system? Illustrate the steps to develop self instructional material. **[12]**

OR

Explain the use of following models for evaluation of instructional system.

- a) CIPP model
- b) Intrinsic model

Q6) Write in short (any four) : **[16]**

- a) What are the principles of selecting technology for instructional system?
- b) Illustrate the components of instructional system.
- c) Explain the nature of computer-assisted instructional strategy.
- d) How will you prepare online instructional design.
- e) How field test is useful for validation of instructional material?
- f) Explain the need of validation of instructional material.

Total No. of Questions : 6]

P1675

[4751] - 4

B.Ed. (General) (Paper - IV)

**माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि अनुदेशन प्रणाली
(2008 Pattern)
(मराठी रूपांतर)**

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शावितात.
4) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दात उत्तरे अपेक्षित आहे.
5) लघुत्तरी प्रश्न 4 गुणांचा असून प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दात उत्तरे अपेक्षित आहे.
6) कोणत्याही परीस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - I

प्रश्न 1) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान म्हणजे काय? आयसीटीचा शिक्षण प्रक्रियेत अंतर्भाव करताना, शिक्षकाला येणाऱ्या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी कोणत्या कृती कराव्या लागतात? [12]

किंवा

इंटरनेटपेक्षा इंटरनेट वेगळे कसे आहे? शिक्षक आणि विद्यार्थी यांना

अ) इ-मेल

ब) इ-ग्रंथालय कसे उपयुक्त आहे ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) ऑप्लिकेशन सॉफ्टवेअर म्हणजे काय? ऑप्लिकेशन सॉफ्टवेअरची वैशिष्ट्ये काय? पुढील संदर्भामध्ये स्प्रेडशीटचा वापर तुम्ही कसा कराल? [12]

अ) अध्ययन - अध्यापन प्रक्रिया

ब) शालेय व्यवस्थापन

क) संशोधन

किंवा

इ-लर्निंग (अध्ययन) म्हणजे काय? इ-लर्निंग (अध्ययन)ची वैशिष्ट्ये काय? इ-लर्निंग (अध्ययन)च्या मर्यादा विचारात घेऊन स्वयंअध्ययनासाठी विद्यार्थ्यांना कोणत्या प्रकारे मार्गदर्शन कराल?

- प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा (फक्त चार) [16]
- अ) सहयोगी अध्ययनामध्ये तुम्ही आयसीटीचा वापर कसा कराल ?
- ब) 'ब्लॉग' म्हणजे काय ? तुम्ही तुमचा स्वतःचा ब्लॉग कसा तयार कराल ?
- क) प्रकल्पाधारित अध्ययनामध्ये आयसीटीचा वापर तुम्ही कसा कराल ?
- ड) आपली संगणक प्रणाली तुम्ही विषाणू (व्हायरस) पासून कशी सुरक्षित ठेवाल ?
- इ) शिक्षकांसाठी 'बौद्धिक संपदा कायदा' याचे ज्ञान कशा प्रकारे उपयुक्त आहे ?
- फ) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञानामुळे शिक्षणामध्ये जे बदल झालेले आहे त्यामधील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

विभाग - II

- प्रश्न 4) शिक्षणातील प्रणाली उपागम म्हणजे काय ? तुमच्या विषयाच्या कोणत्याही एका घटकाच्या अनुदेशनासाठी प्रणाली उपागमाच्या पायऱ्यांचा उपयोग स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अनुदेशन प्रणालीसाठी वापरली जाणारी प्रतिमाने कोणती ? सुधारीत प्रणाली प्रतिमानाचा वापर तुमच्या वर्गानुदेशना साठी कसा कराल ते स्पष्ट करा ?

- प्रश्न 5) अनुदेशन प्रणालीसाठी तंत्रज्ञानाचा उपयोग कसा कराल ? स्वयं अनुदेशन साहित्य विकसनाच्या पायऱ्या उदाहरणासहित स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अनुदेशन प्रणालीच्या मूल्यमापनासाठी पुढील प्रतिमानांचा उपयोग स्पष्ट करा.

- अ) शैक्षणिक निर्णयात्मक प्रतिमान
- ब) मूलगामी मूल्यमापन प्रतिमान

- प्रश्न 6) पुढील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणते ही चार) [16]
- अ) अनुदेशन प्रणालीसाठी तंत्रज्ञान निवडीची तत्त्वे कोणती ?
- ब) अनुदेशन प्रणालीचे घटक उदाहरणासहित स्पष्ट करा.
- क) संगणक सहाय्यित अनुदेशन कार्यनितीचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- ड) ऑनलाईन अनुदेशन अभिकल्प कसा तयार कराल.
- इ) अनुदेशन साहित्याची वैधता ठरविण्या करीता 'क्षेत्रचाचणी' कशी उपयुक्त ठरते ?
- फ) अनुदेशन साहित्याच्या वैधतेची गरज स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1676

[Total No. of Pages : 13

[4751] - 5

B.Ed. (General) (Paper - V)

EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

**(Section - I i.e. Educational Evaluation is Compulsory for all and
Section - II will be any one elective)**

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two sections (subjects) should be written in separate answer - books.*
- 3) *For all students, Section - I is compulsory. i.e. Educational Evaluation. From electives, student can select any one elective and write answers in a separate answer book.*
- 4) *Figures to the right hand of the questions indicate marks.*
- 5) *Students should follow the given word limit:
Long answer 300 to 350 words, short answer 130 to 150 words.*
- 6) *In any situation, students will not be provided extra supplements.*
- 7) *Only the use of single memory calculator is allowed.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विभागांची (विषय) उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *विभाग-1 म्हणजे शैक्षणिक मूल्यमापन सर्वांना अनिवार्य आहे.
विभाग-2 मधील निवडलेल्या वैकल्पिक विषयाची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*
- 4) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 5) *उत्तरासाठीच्या खालील शब्दमर्यादा पाळाव्यात.
दिर्घोत्तरी 300 ते 350 शब्द, लघुत्तरी 130 ते 150 शब्द*
- 6) *आपणास दिलेल्या उत्तरपत्रिकांशिवाय इतर पुरवणी मिळणार नाही.*
- 7) *आकडेमोडीसाठी एकच स्मृती असलेले गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.*

P.T.O.

EDUCATIONAL EVALUATION & ELECTIVES (Paper - V)

[Max. Marks : 40]

SECTION - I

Q1) What do you mean by Continuous Remedial Evaluation Procedure and Grading System? How will you use them in your daily teaching to evaluate the students? [12]

OR

Write Dr. Bloom's Taxonomy of Educational objectives. Illustrate how will you fulfill the objectives of Affective Domain in your daily teaching.

Q2) a) Calculate Mode from the following frequency distribution. [Given : Mdn = 86.3] [8]

Class Interval	120-129	110-119	100-109	90-99	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49
Frequency	7	11	14	20	25	17	13	09	04

b) Explain the causes of Kurtosis. [4]

OR

a) Compute Quartile Deviation for the following frequency distribution.

Class Interval	95-99	90-94	85-89	80-84	75-79	70-74	65-69	60-64
Frequency	1	2	4	9	15	11	7	1

b) Explain the types of correlation with suitable examples.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- What is a Rating Scale? prepare a rating scale with four criteria for evaluating the students practical skills in science.
- Explain the meaning and importance of Educational Evaluation.
- Which precautions will you take while writing specifications for an educational objective? Illustrate.
- Write a note on 'Blue Print'.
- Suggest any four measures to increase the objectivity of a test.
- Compare Histogram and Frequency Polygon. (Any 4 points)

शैक्षणिक मूल्यमापन व वैकल्पिक (पेपर - V)

[एकूण गुण : 40]

विभाग - I

प्रश्न 1) सातत्यपूर्ण (निरंतर) उपचारात्मक मूल्यमापन पद्धत व श्रेणी पद्धत म्हणजे काय? त्यांचा दैनंदिन अध्यापनात विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करण्यासाठी तुम्ही कसा उपयोग कराल? [12]

किंवा

डॉ. ब्लूम यांचे शैक्षणिक उद्दिष्टांचे वर्गीकरण लिहा. भावात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे दैनंदिन अध्यापनातून तुम्ही कसे साध्य कराल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अ) खाली दिलेल्या वारंवारिता सारणीवरून बहुलक काढा. (मध्यांक = 86.3) [8]

वर्गांतरे	120-129	110-119	100-109	90-99	80-89	70-79	60-69	50-59	40-49
वारंवारिता	7	11	14	20	25	17	13	09	04

ब) शिखरदोषाची कारणे स्पष्ट करा. [4]

किंवा

अ) खाली दिलेल्या वारंवारिता सारणीवरून चतुर्थक विचलन काढा.

वर्गांतरे	95-99	90-94	85-89	80-84	75-79	70-74	65-69	60-64
वारंवारिता	1	2	4	9	15	11	7	1

ब) सहसंबंधाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

अ) पद्निश्चयन श्रेणी म्हणजे काय? विद्यार्थ्यांचे विज्ञानातील प्रात्यक्षिक कौशल्यांचे मूल्यमापन करण्यासाठी चार निकषासाठी पद्निश्चयन श्रेणी तयार करा.

ब) शैक्षणिक मूल्यमापनाचा अर्थ व महत्त्व स्पष्ट करा.

क) शैक्षणिक उद्दिष्टांची स्पष्टीकरणे लिहितांना तुम्ही कोणती काळजी घ्याल? उदाहरणासह स्पष्ट करा.

ड) टिप लिहा - 'संविधान तक्ता'

इ) चाचणीची वस्तुनिष्ठता वाढविण्यासाठी चार उपाययोजना सूचवा.

फ) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज यांची तुलना करा. (कोणतेही चार मुद्दे)

INTRODUCTION TO GUIDANCE AND COUNSELLING IN SCHOOL
(Elective) (Paper - V)

[Max. Marks : 40

SECTION - II

Q1) Explain Personal, Educational and Vocational Guidance with the help of following points: **[12]**

- a) Concept
- b) Need
- c) Role of School

OR

What is Guidance? Explain any four principles of Guidance. How will you use these principles for Vocational Guidance for students?

Q2) Explain the difference between Individual Counselling and Group Counselling. How will you use both kind of Counselling at school level. Explain with an example. **[12]**

OR

What is Counselling? Explain the qualities of good counsellor with suitable examples.

Q3) Answer any four of the following: **[16]**

- a) Explain the need of Directive Counselling.
- b) State the role of school in guidance.
- c) Write the importance of Rating scale as a guidance tool.
- d) Write the importance of Discussion Technique in counselling.
- e) What are the limitations of observation technique in guidance.
- f) Explain the importance of follow up service in counselling.

शालेय व्यवस्थेत मार्गदर्शन व समुपदेशनाची ओळख
(वैकल्पिक) (पेपर - V)

[एकूण गुण : 40]

विभाग - II

प्रश्न 1) वैयक्तिक, शैक्षणिक आणि व्यावसायिक मार्गदर्शन खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

- अ) संकल्पना
- ब) गरज
- क) शाळेची भूमिका

किंवा

मार्गदर्शन म्हणजे काय? मार्गदर्शनाची कोणतीही चार तत्त्वे स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या व्यावसायिक मार्गदर्शनात या तत्त्वांचा उपयोग कसा कराल ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) वैयक्तिक समुपदेशन व समूह समुपदेशन यातील फरक स्पष्ट करा. दोन्ही समुपदेशन पध्दतींचा शालेय स्तरावर उपयोग कसा कराल? [12]

किंवा

समुपदेशन म्हणजे काय? चांगल्या समुपदेशकाची गुणवैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

- अ) निर्देशित समुपदेशनाची गरज स्पष्ट करा.
- ब) मार्गदर्शनातील शाळेची भूमिका विशद करा.
- क) मार्गदर्शनाचे साधन म्हणून पदनिश्चयन श्रेणीचे महत्त्व लिहा.
- ड) चर्चा तंत्राचे समुपदेशनातील महत्त्व सांगा.
- इ) मार्गदर्शनातील निरीक्षण तंत्राच्या मर्यादा कोणत्या?
- फ) अनुधावन कार्याचे समुपदेशनातील महत्त्व स्पष्ट करा.

POPULATION EDUCATION AND ADULT EDUCATION

(Elective - II) (Paper - V)

[Max. Marks : 40

Q1) Explain the problems of population in India. How will you implement the remedies through school education? **[12]**

OR

What is the role of educational institutes in Adult Education? How will you play this role through your teaching subject?

Q2) Explain concept and need of population Education and State its objectives. **[12]**

OR

What is Androgogy? What are knowle's Assumptions of this theory? How do you use these assumptions to impart education to adult?

Q3) Write short notes (Any Four) **[16]**

- a) High population and environment problems.
- b) Lifelong Learning.
- c) Objectives of Adult Education.
- d) Human Resource Development (HRD) and qualities of population in India.
- e) Literate society and development.
- f) Life skills education.

लोकसंख्या शिक्षण आणि प्रौढ शिक्षण
(वैकल्पिक - 2) (पेपर - 5)

[एकूण गुण : 40]

विभाग - II

प्रश्न 1) भारतातील लोकसंख्येच्या समस्या स्पष्ट करा. शालेय शिक्षणाच्या माध्यमातून त्यावरील उपाययोजनाची अंमलबजावणी कशी कराल. [12]

किंवा

शालेय संस्थांची प्रौढ शिक्षणातील भूमिका कोणती? तुम्ही शिकवित असलेल्या विषयाच्या माध्यमातून ही भूमिका कशी पार पाडाल.

प्रश्न 2) लोकसंख्या शिक्षणाची संकल्पना व गरज स्पष्ट करून त्या शिक्षणाची उद्दिष्टे सांगा. [12]

किंवा

प्रौढांचे अध्ययनशास्त्र म्हणजे काय? नोल(knowledge)ची प्रौढ शिक्षणाची गृहीत तत्त्वे कोणती? ह्या तत्त्वांचा प्रौढ शिक्षण देण्यासाठी कसा उपयोग कराल.

प्रश्न 3) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [16]

- अ) वाढती लोकसंख्या आणि पर्यावरण समस्या
- ब) आजीवन शिक्षण
- क) प्रौढ शिक्षणाची उद्दिष्टे
- ड) भारतीय लोकसंख्येची गुणवत्ता आणि मानवी संसाधन विकास
- इ) साक्षर समाज आणि विकास
- फ) जीवन कौशल्ये शिक्षण

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

(Elective) (P₅ S₂)

[Max. Marks : 40

Q1) What is Historical method of research? Explain it's nature & steps in detail.[12]

OR

What is an Interview? How it is useful in Educational Research? What precautions will you take during interview? Add a note on merits & limitations of interview.

Q2) What is Sample? What are the characteristics of a good sample? Explain Non-probability method of sampling. [12]

OR

What is the need of Research praposal to the researcher? Write the steps of research praposal with suitable example.

Q3) Answer the following (Any Four) [16]

- a) What is Bibliography? Explain how to write a reference of a book with one example.
- b) What is Educational Research? Explain its Characteristics.
- c) Explain the concept of Fundamental Research & Applied Research.
- d) Explain any two areas of Educational Research.
- e) Explain characteristics of Experimental Research.
- f) Explain data analysis tools.

शैक्षणिक संशोधनाची ओळख
(Elective) (P₅ S₂)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) ऐतिहासिक संशोधन पद्धती म्हणजे काय? तिचे स्वरूप व पायऱ्या सविस्तर स्पष्ट करा. [12]

किंवा

मुलाखत म्हणजे काय? शैक्षणिक संशोधनात मुलाखत कशा प्रकारे उपयोगी ठरते? मुलाखत घेतांना तुम्ही कोणती काळजी घ्याल? मुलाखतीचे फायदे व मर्यादा यावर टिप लिहा.

प्रश्न 2) नमुना म्हणजे काय? चांगल्या नमुन्याची वैशिष्ट्ये कोणती? असंभाव्यता नमुना निवडीचे प्रकार स्पष्ट करा. [12]

किंवा

संशोधकाला संशोधन आराखड्याची गरज काय आहे? संशोधन आराखडा लेखनाच्या पायऱ्या सोदाहरण लिहा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) संदर्भसूची म्हणजे काय? पुस्तकाच्या संदर्भाचे लेखन कशा प्रकारे करतात ते एका उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ब) शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय? शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- क) मूलभूत संशोधन व उपयोजित संशोधन या संकल्पना स्पष्ट करा.
- ड) शैक्षणिक संशोधनाची कोणतीही दोन क्षेत्रे स्पष्ट करा.
- इ) प्रायोगिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- फ) माहितीच्या विश्लेषणाची साधने स्पष्ट करा.

HEALTH PHYSICAL EDUCATION AND YOGA

P₄ (Elective)

Time : 2 Hrs]

[Max. Marks : 40

Q1) Write different factors of Physical fitness and explain Importance or benefits of doing Physical fitness. **[12]**

OR

Define health and explain in detail the dimensions of health.

Q2) What is physical education? Discuss the need and importance of physical education in school education. **[12]**

OR

Write meaning and types of yoga and write any ten yogasanas and its Importance.

Q3) Write short notes (any four) **[16]**

- a) Suryanamaskar
- b) Scope of Physical Education
- c) Balanced diet
- d) Objectives of Physical Education.
- e) Any one test for measuring physical fitness factor
- f) Pranayama

HEALTH PHYSICAL EDUCATION AND YOGA

P₄ (Elective)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) शारीरिक सुदृढतेचे विविध घटक लिहून शारीरिक सुदृढता केल्यामुळे मिळणारे फायदे अथवा महत्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आरोग्याची व्याख्या लिहून आरोग्याची परिमाणे सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) शारीरिक शिक्षण म्हणजे काय? शालेय शिक्षणात शारीरिक शिक्षणाची गरज आणि महत्त्व याची चर्चा करा. [12]

किंवा

योगाचा अर्थ आणि प्रकार लिहून कोणतेही दहा योगासने लिहून त्यांचे महत्त्व लिहा.

प्रश्न 3) टीपा लिहा (कोणत्याही चार) [16]

अ) सूर्यनमस्कार

ब) शारीरिक शिक्षणाची व्याप्ती

क) समतोल आहार

ड) शारीरिक शिक्षणाची उद्दिष्टे

इ) शारीरिक सुदृढतेतील कोणत्याही एका घटकाची एक कसोटी

फ) प्राणायाम

**ENVIRONMENTAL EDUCATION AND DISASTER
MANAGEMENT (Elective) (Paper - V)**

[Max. Marks : 40

SECTION - II

Q1) What is Environment Education? State the need of Environment Education. Explain with Example. How will you transform Environment Education through teaching of the school subject? **[12]**

OR

Which things should be remembered for implementation of rescue of victims? How will you manage for rescue of students? When there is fire in Laboratory on Second Floor of the school building?

Q2) What do you mean by air pollution? What are the various reasons of air pollution? Explain with examples how will you reduce air pollution? **[12]**

OR

Explain in detail causes and effects of a disaster, How will you manage for disaster preparedness to rescue from various types of disasters? Explain with example.

Q3) Answer any four of the following : **[16]**

- a) Explain disaster management cycle.
- b) Which activity will you organize, to aware the student about water pollution?
- c) Explain the nature of solid waste material produced in home, farms, industries and medical area.
- d) What do you mean by environmental balance? Explain.
- e) How should every family prepare itself to face disaster?
- f) What sort of training is given to people working for relief from disaster?

पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थापन
(वैकल्पिक) (पेपर - V)

[एकूण गुण : 40]

विभाग - II

प्रश्न 1) पर्यावरण शिक्षण म्हणजे काय? पर्यावरण शिक्षणाची गरज लिहा. तुम्ही अध्यापन करत असलेल्या शालेय विषयातून पर्यावरण शिक्षण कसे देता येईल ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आपद्ग्रस्तांच्या सुटका कार्याची अंमलबजावणी करताना कोणत्या गोष्टी लक्षात ठेवाव्यात? तुमच्या शाळेच्या इमारतीमधिल दूसऱ्या मजल्यावरील प्रयोग शाळेत अचानक आग लागल्यास विद्यार्थ्यांच्या सुटकेसाठी कसे व्यवस्थापन कराल?

प्रश्न 2) वायू प्रदूषण म्हणजे काय? वायू प्रदूषणाची विविध कारणे कोणती? वायू प्रदूषण कसे कमी कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आपत्तीची कारणे व परिणाम सविस्तर स्पष्ट करा. विविध प्रकारच्या आपत्तीपासून बचाव करण्यासाठी तुम्ही आपत्तीपूर्व नियोजन कसे कराल. ते उदासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) पुढील पैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [16]

- आपत्तीकालीन चक्र स्पष्ट करा.
- विद्यार्थ्यांना जलप्रदूषण विषयी जाणिव जागृतीसाठी तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल?
- घर, शेती, कारखाने, आरोग्यक्षेत्र या ठिकाणी तयार होणाऱ्या घन कचऱ्याचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- पर्यावरण समतोल म्हणजे काय? स्पष्ट करा.
- प्रत्येक कुटूंबाने आपत्तीला सामोरे जाण्यासाठी कोणती तयारी करावी?
- आपत्तीतून सुटकेसाठी कार्य करणाऱ्या कार्यकर्त्यांना कोणत्या प्रकारचे प्रशिक्षण दिले जाते.

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1707

[Total No. of Pages : 21

[4751]-6

B.Ed. (Part - I) (General)

EDUCATION (Paper - VI)

**(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science,
History, Geography, Economics, Commerce, Information
Technology)**

(2008 Pattern)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers to the two subjects should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right of the questions indicate marks.*
- 4) *Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.*
- 5) *Write answer of question no. 3 in about 150 words.*
- 6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*
- 7) *No supplements will be provided to the students.*

- सूचना :*
- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
  - 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहावीत.*
  - 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*
  - 4) *प्रश्न क्रमांक 1 व 2 ची उत्तरे प्रत्येकी 350 शब्दांपर्यंत लिहावीत.*
  - 5) *प्रश्न क्रमांक 3 चे उत्तर 150 शब्दांपर्यंत लिहावे.*
  - 6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*
  - 7) *कोणत्याही परीस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.*

P.T.O.

मराठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

- प्र. 1) सांघिक अध्यापन म्हणजे काय? सांघिक अध्यापनाची वैशिष्ट्ये सांगून त्याचे अध्ययन – अध्यापनातील फायदे स्पष्ट करा. सांघिक अध्यापनासाठी कोणती काळजी घ्यावी ते भाषाशिक्षकाच्या भूमिकेतून सांगा. [12]

किंवा

आशयविश्लेषणाची गरज स्पष्ट करून त्याची उद्दिष्टे लिहा. आशयविश्लेषण करताना कोणकोणत्या बाबींचा विचार करावा लागतो. ते माध्यमिक स्तरावरील एका घटकाद्वारे स्पष्ट करा.

- प्र.2) मराठी विषयशिक्षकाच्या अंगी कोणकोणती गुणवैशिष्ट्ये असावीत? विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासाच्या दृष्टीने मराठी विषयाच्या अनुषंगाने शिक्षक म्हणून कोणकोणते विशेष उपक्रम राबविता येतील ते सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

उद्गामी व अवगामी पद्धती म्हणजे काय? या पद्धतीची वैशिष्ट्ये लिहा. 'माध्यमिक स्तरावर' व्याकरणाचे अध्यापन करताना या पद्धतीचा वापर तुम्ही कसा कराल ते सोदाहरण लिहा.

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) मराठी विषयाच्या संरचनेचे अध्यापनातील महत्त्व सोदाहरण लिहा.
- ब) मातृभाषा मराठीचे स्थान उंचावण्यासाठी किमान आठ भाषिक उपक्रम सुचवा.
- क) आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांच्या उपयोग अध्यापनात कसा कराल?
- ड) मातृभाषा मराठीच्या अध्यापनात उपचारात्मक अध्यापनाची गरज सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) मातृभाषा मराठीच्या मुल्यमापनात मौखिक परीक्षेची गरज स्पष्ट करून ती परीक्षा घेताना शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणती काळजी घ्याल?
- फ) कोणतेही दोन गाभाघटक दैनंदिन अध्यापनातून कसे साध्य कराल? सोदाहरण लिहा.

ENGLISH EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the role of English language. Which principles of English language will you prefer for teaching English? How? [12]

OR

Explain the nature of C. C. M. Which steps will you follow in C. C. M. Workshop?

Q2) Explain the nature of Direct Method. Which activities will you organise for teaching by Direct Method? [12]

OR

What is Audio-Visual Aids? How will you use audio-visual aids for teaching English prose? Write suitable example.

Q3) Write the answer of following questions (any four) : [16]

- a) Explain the process of evaluation of prose.
- b) Explain the qualities of good English teacher.
- c) Explain the methods for developing writing skill.
- d) Write any two values, explain any two activities to inculcate them.
- e) Which activities will you organise for developing speaking skill?
- f) Which steps will you follow for content analysis?

हिंदी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) हिन्दी शिक्षा में अध्यापन सूत्रों का उपयोग किस प्रकार करोगे सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [12]

अथवा

हिन्दी भाषा संरचना की विशेषता बताते हुए साहित्यिक विधा के अनुसार हिन्दी भाषा संरचना बनाइए।

प्र.2) माध्यमिक स्तर पर मूल्य संस्कार हेतु विविध छह पाठ्यक्रमानुवर्ती कार्यक्रमों का आयोजन किस प्रकार करोगे। [12]

अथवा

हिन्दी अध्यापक के गूणविशेष बताते हुए हिन्दी का कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौन-कौन से प्रयास करोगे।

प्र.3) निम्नलिखित में से किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिए : [16]

- अ) राष्ट्रभाषा शिक्षा के सामान्य उद्देश्य लिखिए।
- ब) हिन्दी व्याकरण अध्यापन को रोचक बनाने के लिए कौनसी पद्धति का उपयोग करोगे।
- क) शिक्षा सहायक साधनों का प्रयोग करते समय कौनसी सावधानियाँ बरतोगे?
- ड) आशययुक्त अध्यापन पद्धति की आवश्यकता स्पष्ट कीजिए।
- इ) समता और वैज्ञानिक दृष्टिकोण इन केंद्रिय तत्त्वों पर आधारित दो पाठों की चर्चा कीजिए।
- फ) निदानात्मक एवं उपचारात्मक अध्यापन की आवश्यकता स्पष्ट कीजिए।

SANSKRIT EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q1) What are the norms of ideal textbook? Evaluate 9th STD Sanskrit textbook as per the norms of ideal textbook. [12]

OR

Which are various methods of Sanskrit teaching? Illustrate the Bhandarkar method of Sanskrit teaching with examples.

Q2) What is Structure? Explain the need of structure of Sanskrit with examples.[12]

OR

What is content cum methodology? Write down the nature of content cum methodology for Sanskrit with examples.

Q3) Solve any four of the following : [16]

- Write down the nature of content analysis in brief.
- How is the value of equality of gender reflected in 8th STD textbook of Sanskrit?
- Explain the place of Sanskrit in school-curriculum.
- Write down the objectives of classroom teaching of Sanskrit in brief.
- How does the value of Neatness reflect in 9th STD textbook of Sanskrit?
- Prepare two Questions to test how far the linguistic skill of Sanskrit acquired by student.

संस्कृत - शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्र.1) आदर्श पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? इ. 9 वी च्या (नववीच्या) संस्कृत पाठ्यपुस्तकाचे आदर्श पाठ्यपुस्तकाच्या निकषांच्या आधारे मूल्यमापन करा. [12]

किंवा

संस्कृत अध्यापनाच्या विविध अध्यापन पध्दती कोणत्या? भांडारकर पध्दती सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र.2) संरचना म्हणजे काय? संस्कृत विषयाच्या संरचनेची आवश्यकता सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पध्दती म्हणजे काय? संस्कृत विषयाच्या आशययुक्त अध्यापनाचे स्वरूप सोदाहरण लिहा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

- अ) घटक विश्लेषणाचे स्वरूप थोडक्यात लिहा.
- ब) इ. 8 वी च्या संस्कृत पाठ्यपुस्तकात 'स्त्री-पुरुष समानता' हे मूल्य कसे प्रतिबिंबित झाले आहे.
- क) संस्कृत विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- ड) संस्कृत विषयाच्या वर्गाध्यापनाची उद्दिष्टे थोडक्यात लिहा.
- इ) इ. 9 वी च्या संस्कृत पाठ्यपुस्तकात 'नीटनेटकेपणा' हे मूल्य कसे प्रतिबिंबित झाले आहे.
- फ) संस्कृत विषयाचे भाषिक कौशल्य विद्यार्थ्यांने कितपत प्राप्त केले आहे, हे तपासणारे दोन प्रश्न तयार करा.

URDU EDUCATION

Marks : 40]

سوال نمبر 1 اُردو کی تدریس میں مواد کے تجزیے کی اہمیت و ضرورت لکھئے۔ ہفتم تا نہم کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجئے۔

[12]

یا

مادری زبان اُردو کی اہمیت و ضرورت بتاتے ہوئے اُردو زبان کے فروغ کے لیے آپ اپنی تدریس کے ذریعے کونسے اقدامات کرونگے۔

[12]

سوال نمبر 2 C.C.M. کا تصور، ضرورت و اہمیت لکھئے۔ اُردو زبان کی ساخت بنائیے۔ ہشتم جماعت کے کسی ایک یونٹ کا مقام ساخت میں واضح کیجئے۔

یا

معلم اُردو کی بنیادی خصوصیات لکھئے۔ ایک قابل و ذمے دار معلم بننے کے لئے آپ کن باتوں کا خیال رکھو گے۔

[16]

سوال نمبر 3 مندرجہ ذیل سوالات کے جوابات لکھئے۔ (کوئی چار):

- ۱۔ اُردو کی تدریس میں سمعی و بصری وسائل تعلیم کی اہمیت لکھئے۔
- ۲۔ تدریس نظم کے کوئی دو طریقے لکھئے۔
- ۳۔ اُردو کی تدریس میں اصلاحی و تدارکی تعلیم کی اہمیت لکھئے۔
- ۴۔ نصاب و کتاب میں ربط لکھئے۔
- ۵۔ اُردو کی تدریس اکتساب میں کوئی دو بنیادی عناصر کے مقاصد لکھئے۔
- ۶۔ اُردو کی تدریس میں لیسن پلاننگ کی اہمیت لکھئے۔

MATHEMATICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q1) Prepare a brief lesson plan for teaching "Laws of indices" using Inductive-Deductive method. (Select any one law) What are the advantages and limitations of this method of teaching mathematics? [12]

OR

Explain the syntax of 'Advance Organizer' model with the help of suitable example Enlist the advantages of using Advance Organizer model for teaching mathematics.

Q2) Analyze the content of the unit "Graphs" with the help of following points.[12]

- a) Concepts
- b) Methods of teaching
- c) Teaching aids
- d) Evaluation

OR

How will you use 'IT based approach' of pedagogical analysis in mathematics teaching? Illustrate your answer using suitable example. How does this approach help for better learning of students?

Q3) Answer any four of the following : [16]

- a) Explain the necessity of establishing correlation of mathematics with different branches of science.
- b) Explain the scope of mathematics in secondary school curriculum.
- c) What is the need of mathematics laboratory in teaching of mathematics?
- d) Prepare a brief unit plan for the unit "Trigonometry" of class IX.
- e) It is found that percentage of students failing in mathematics is more. What measures will you suggest to reduce this percentage of failure?
- f) What is the need of remedial teaching in mathematics education?

गणित शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

प्र.1) 'घातांकाचे नियम' हा घटक उद्गामी-अवगामी पध्दतीने शिकविण्यासाठी पाठ नियोजन तयार करा. (कोणताही एक नियम निवडा.) या गणित अध्यापन पध्दतीचे फायदे व मर्यादा काय? [12]

किंवा

योग्य उदाहरणाच्याद्वारे 'अग्रत संघटक प्रतिमानाचा' पदबंध स्पष्ट करा. गणित अध्यापनात अग्रत संघटक प्रतिमान वापरण्याचे फायदे लिहा.

प्र.2) "आलेख" या घटकाचे आशय विश्लेषण पुढील मुद्द्यांच्या आधारे करा. [12]

अ) संकल्पना	ब) अध्यापन पध्दती
क) शैक्षणिक साधने	ड) मूल्यमापन

किंवा

गणिताच्या अध्यापनात, अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषणाचा "माहिती तंत्रज्ञानाधिष्ठित दृष्टीकोन" कसा वापराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या प्रभावी अध्ययनासाठी हा दृष्टीकोन कशा प्रकारे मदत करतो?

प्र.3) पुढीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [16]

- गणित विषयाचा विज्ञानाच्या विविध शाखांशी समवाय साधण्याची गरज स्पष्ट करा.
- माध्यमिक शालेय अभ्यासक्रमातील गणित विषयाची व्याप्ती स्पष्ट करा.
- गणिताच्या अध्यापनात गणित प्रयोगशाळेची काय गरज आहे?
- "त्रिकोणमिती" या इयत्ता 9 वी च्या पाठ्यांशासाठी घटक नियोजन थोडक्यात तयार करा.
- गणित विषयात नापासाचे प्रमाण जास्त आहे असे दिसून येते. हे नापास होण्याचे प्रमाण कमी करण्यासाठी उपाय सुचवा.
- गणित शिक्षणात 'उपचारात्मक अध्यापनाची' काय गरज आहे?

SCIENCE EDUCATION

[Max. Marks :40

- Q1)** a) What is correlation? What are different types of correlation. [4]
b) Explain with examples the correlation of science subject with Mathematics, Geography, Drawing and History. [8]

OR

Which are criteria of Good Text Book? Evaluate any one science Text Book of VI. to X std. According to the same criteria.

- Q2)** a) Differentiate between Achievement Test and Diagnostic Test (4 points). [4]
b) Explain the concept of Remedial Teaching. Illustrate how will you use Remedial Teaching in Science Teaching? [8]

OR

Explain the steps of Inquiry Training Model with suitable example in science subject. Write the merits of Inquiry Training Model.

- Q3)** Answer any four of the following : [16]
- Explain the steps of project method with examples.
  - How Science Club is useful for increasing student's interest in science?
  - Explain the concept and importance of Mastery Learning Approach.
  - Explain value 'Scientific Attitude'. How will you inculcate this value while Teaching Science?
  - Explain Unit Method and Concentric method of construction of curriculum with examples.
  - Explain any four maxims of Teaching of Science with suitable examples.

विज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

- प्र.1) अ) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे विविध प्रकार कोणते? [4]
- ब) विज्ञान विषयाचा-गणित, भूगोल, चित्रकला व इतिहास विषयांशी समवाय कसा साधाल? ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

किंवा

चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? या निकषांच्या आधारे इयत्ता 6 वी ते 10 वी पर्यंतच्या विज्ञान विषयाच्या एका पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन करा.

- प्र.2) अ) प्राविण्य चाचणी व नैदानिक चाचणी यातील फरकाचे चार मुद्दे लिहा. [4]
- ब) उपचारात्मक अध्यापनाची संकल्पना स्पष्ट करून, विज्ञान अध्यापनात उपचारात्मक अध्यापनाचा कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा. [8]

किंवा

पृच्छा प्रशिक्षण प्रतिमानाच्या पायऱ्या, विज्ञान विषयातील योग्य उदाहरणाच्या सहाय्याने स्पष्ट करा. या प्रतिमानाचे फायदे लिहा.

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) प्रकल्प पद्धतीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) विद्यार्थ्यांची विज्ञान विषयातील अभिरूची वाढविण्यासाठी विज्ञान मंडळाचा उपयोग कसा कराल?
- क) प्रभूत्व अध्ययन दृष्टीकोनाची संकल्पना व महत्त्व लिहा.
- ड) “वैज्ञानिक दृष्टीकोन” हे मूल्य स्पष्ट करा. विज्ञान अध्यापनातून हे मूल्य कसे रूजवाल.
- इ) अभ्यासक्रम रचनेची घटकपद्धत व समकेंद्री पद्धत सोदाहरण स्पष्ट करा.
- फ) विज्ञान अध्यापनाची कोणतेही चार सूत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.

HISTORY EDUCATION

[Max. Marks :40]

Q1) What are the various methods for the construction of curriculum of History? Explain the concentric method of curriculum construction with its merits and demerits. Give the examples of the units which are occurring in the curriculum with concentric method. [12]

OR

What is meant by correlation in teaching History? How will you correlate History with Geography, Art and Languages.

Q2) State the importance of teaching aids in teaching History. Discuss with examples the use of audio and visual teaching aids in teaching History. [12]

OR

State the various methods of teaching History. Explain the nature of source method of teaching History. How will you use source method for teaching History at the secondary level?

Q3) Answer any four of the following : [16]

- a) Write any four criteria of good text book of History.
- b) Explain the need of analysis of content.
- c) State the importance of History Room.
- d) Explain the need of unit planning.
- e) Explain the qualities of History Teacher.
- f) Write any four objectives of content-cum-methodology.

इतिहास शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

प्र.1) इतिहास अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पध्दती कोणत्या? समकेंद्र पध्दती तिच्या गुणदोषांसह स्पष्ट करा. इतिहासाच्या अभ्यासक्रमात कोणकोणते घटक समकेंद्र पध्दतीने आले आहेत? काही उदा. लिहा. [12]

किंवा

इतिहास अध्यापनात समवाय म्हणजे काय? इतिहास विषयाचा भूगोल, कला आणि भाषा या विषयांशी समवाय कसा साधाल?

प्र.2) इतिहास अध्यापनात 'शैक्षणिक साधनांचे' महत्त्व सांगा. इतिहास अध्यापनात दृक-श्राव्य शैक्षणिक साधनांचा उपयोग उदा. सह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

इतिहास अध्यापनाच्या विविध पध्दती सांगा. अध्यापनाच्या आधारपध्दतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावर इतिहास विषय शिकविण्यासाठी आधार पध्दतीचा वापर कसा कराल?

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) इतिहासाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे कोणतेही चार निकष लिहा.
- ब) आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- क) इतिहास खोलीचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- ड) घटक नियोजनाची गरज स्पष्ट करा.
- इ) इतिहास विषय शिक्षकांच्या अंगचे गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- फ) आशययुक्त अध्यापन पध्दतीची कोणतीही चार उद्दिष्टे लिहा.

GEOGRAPHY EDUCATION

[Max. Marks :40]

Q1) What is correlation? What are the different types of correlation? Explain correlation of Geography with school subjects with suitable examples. [12]

OR

What is content-cum-methodology? Explain the objectives of content-cum-methodology along with its need and importance.

Q2) What are the methods of teaching Geography? Explain the difference between Excursion Method and Journey Method. Explain the advantages and limitations of Project Method. [12]

OR

Explain the importance of teaching aids in teaching of Geography. As a teacher how will you make use of computer and model for teaching Geography, Explain it with suitable examples.

Q3) Answer any four of the following : [16]

- a) Explain the points you will consider for year plan of Geography.
- b) Importance of Remedial Teaching in Geography
- c) Explain the importance of local Geography in teaching-learning of Geography.
- d) Explain concentric Method of Geography curriculum construction with suitable examples.
- e) Explain the concept and nature of 'Geography Evaluation'.
- f) Explain the Internal Criteria of a good Geography Textbook.

भूगोल शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

प्र.1) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे विविध प्रकार सांगा. भूगोलाचे अध्यापन करताना तुम्ही शालेय विषयाशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पध्दती म्हणजे काय? आशययुक्त अध्यापन पध्दतीची उद्दिष्टे सांगून गरज व महत्व स्पष्ट करा.

प्र.2) भूगोलाच्या विविध अध्यापन पध्दती कोणत्या? सहल व प्रवास पध्दती मधील फरक स्पष्ट करा. प्रकल्प पध्दतीचे फायदे व मर्यादा सविस्तर स्पष्ट करा. [12]

किंवा

भूगोल अध्यापनात अध्यापन साहित्यांचे महत्व विशद करा. शिक्षक म्हणून भूगोल विषयाचे अध्यापन करताना संगणक व प्रतिकृती या शैक्षणिक साधनांचा तुम्ही प्रभावी वापर कसा कराल, सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र.3) पुढील पैकी कोणत्याही चारांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

- अ) भूगोल विषयाचे वार्षिक नियोजन करताना तुम्ही कोणते मुद्दे विचारात घ्याल. स्पष्ट करा.
- ब) भूगोल विषयात उपचारात्मक अध्यापनाची आवश्यकता.
- क) भूगोल अध्ययन व अध्यापनातील स्थानिक भूगोलाचे महत्व विशद करा.
- ड) भूगोल अभ्यासक्रम रचनेची समकेंद्री पध्दती सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) 'भूगोल मूल्यमापन' संकल्पना व स्वरूप स्पष्ट करा.
- फ) चांगल्या भूगोल पाठ्य पुस्तकाचे अंतर्गत निकष स्पष्ट करा.

ECONOMICS EDUCATION

[Max. Marks :40

Q1) What is correlation? Explain the types of correlation. Explain the correlation of Economics with any three school subjects with example. **[12]**

OR

What are the various methods of teaching Economics? Explain 'Inductive-Deductive Method' with the help of following points.

- a) Meaning and Nature
- b) Advantages
- c) Limitations
- d) Application in teaching of Economics.

Q2) Explain the importance and types of Teaching aids. Which teaching aids will you use while teaching the unit 'Family Budget' at 9th std? Why? **[12]**

OR

Explain the meaning of content cum methodology. Write down objectives of content cum methodology. Describe need and importance of content cum methodology with suitable examples.

Q3) Write any four of the following : **[16]**

- a) Explain the relation between syllabus and Text-book.
- b) Explain the need of content analysis.
- c) Explain the value 'Scientific Attitude'. Suggest two activities for inculcation of this value among your students.
- d) Explain the difference between 'Achievement Test' and 'Diagnostic Test'.
- e) Explain the place of Economics in school curriculum.
- f) Describe internal criterias of good Economics Text-book.

अर्थशास्त्र शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

प्र.1) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे प्रकार स्पष्ट करा. अर्थशास्त्राचा कोणत्याही तीन शालेय विषयांशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अर्थशास्त्र अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? खालील मुद्यांच्या आधारे उद्गामी-अवगामी पद्धतीचे स्पष्टीकरण करा.

- अ) अर्थ व स्वरूप
- ब) फायदे
- क) मर्यादा
- ड) अर्थशास्त्र अध्यापनातील उपयोजन

प्र.2) शैक्षणिक साधनांचे महत्त्व व प्रकार स्पष्ट करा इयत्ता 9 वी ला 'कुटुंबाचे अंदाजपत्रक' या घटकाचे अध्यापन करताना तुम्ही कोणती शैक्षणिक साधने वापराल? का? [12]

किंवा

'आशययुक्त अध्यापन पद्धती' चा अर्थ स्पष्ट करा. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची उद्दिष्टे लिहा. आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व योग्य उदाहरणांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यातील संबंध स्पष्ट करा.
- ब) आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- क) 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' हे मूल्य स्पष्ट करा. तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये हे मूल्य रूजविण्यासाठी दोन उपक्रम सुचवा.
- ड) संपादन चाचणी व नैदानिक चाचणीतील फरक स्पष्ट करा.
- इ) अर्थशास्त्राचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- फ) अर्थशास्त्राच्या चांगल्या पाठ्य पुस्तकाचे अंतर्गत निकष स्पष्ट करा.

COMMERCE EDUCATION

[Max. Marks :40

Q1) What is 'Maxims of Teaching'? State the meaning of any four maxims of teaching. How will you use them in teaching of commerce? Explain with examples. [12]

OR

What are the internal and external criterians of a good commerce text-book? Evaluate any one of the XIth standard commerce text-book in the context of above criterians.

Q2) What is meant by 'Structure'? State the characteristics of a structure. Prepare the structure for any one unit of XIth std. Commerce Subject. [12]

OR

Explain the meaning of 'Achievement test' and 'Diagnostic test'. Explain the remedial teaching in teaching of commerce with the help of minimum two examples.

Q3) Answer any four of the following : [16]

- a) Which precautions will you take while using lecture method? Explain with examples.
- b) Explain the types of correlation.
- c) Explain any four characteristics of a good commerce teacher.
- d) Explain the importance of C.C.M., in teaching of commerce.
- e) Explain the need of 'Content Analysis', in teaching of commerce.
- f) Which activities will you implement for inculcating the value 'Neatness' among commerce students? Write about two activities in detail.

वाणिज्य शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

प्र.1) 'अध्यापनाची सूत्रे' म्हणजे काय? कोणत्याही चार अध्यापनसूत्रांचा अर्थ सांगून वाणिज्य अध्यापनात त्यांचा कसा उपयोग कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे अंतरंग व बहिरंग निकष कोणते? इयत्ता 11 वी च्या कोणत्याही एका वाणिज्य पाठ्यपुस्तकाचे वरील निकषांच्या संदर्भात मूल्यमापन करा.

प्र.2) 'संरचना' म्हणजे काय? संरचनेची वैशिष्ट्ये सांगून इयत्ता 11 वी वाणिज्य विषयाच्या कोणत्याही एका घटकासाठी संरचना तयार करा. [12]

किंवा

'संपादन कसोटी' व 'नैदानिक कसोटी' यांचा अर्थ स्पष्ट करा. वाणिज्य अध्यापनातील उपचारात्मक अध्यापन किमान दोन उदाहरणांच्या आधारे स्पष्ट करा.

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

अ) व्याख्यान पद्धती वापरताना कोणत्या दक्षता घ्याल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

ब) समवायाचे प्रकार स्पष्ट करा.

क) चांगल्या वाणिज्य शिक्षकाची कोणतीही चार गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ड) वाणिज्य अध्यापनात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचे महत्व स्पष्ट करा.

इ) वाणिज्य अध्यापनात आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.

फ) 'नीटनेटकेपणा' हे मूल्य वाणिज्य विद्यार्थ्यांमध्ये रूजवण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल? दोन उपक्रमांबद्दल सविस्तर लिहा.

INFORMATION TECHNOLOGY EDUCATION

[Max. Marks :40

- Q1)** a) Explain correlation of Information Technology (IT) with other school subjects. [8]
- b) Explain place of I.T. subjects in Secondary and Higher Secondary School Curriculum. [4]

OR

What is Technology Aided Learning? What are the advantages of Technology Aided Learning? Enlist limitations of Technology Aided Learning.

- Q2)** a) Which criteria will you consider while evaluating the Information Technology Text Book. [8]
- b) Explain any four 21st Century skills. [4]

OR

What do you mean by meaningful Integration of content and methodology? How is the study of C. C. M. Useful for you in the teaching of IT?

- Q3)** Answer any four of the following : [16]
- a) Differentiate between BLOG and WIKI.
- b) How is I.T. Used for Distance Mode of Education.
- c) Prepare a rubric to evaluate website.
- d) Which core elements can we inculcate through the unit 'Paint'?
- e) What is the importance of Demonstration?
- f) How will you use computer for On-line Learning?

माहिती तंत्रज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण: 40]

- प्र.1) अ) माहिती तंत्रज्ञान या विषयाचा इतर शालेय विषयांशी असणारा सहसंबंध स्पष्ट करा. [8]
ब) माध्यमिक व उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमातील माहिती तंत्रज्ञान या विषयाचे स्थान स्पष्ट करा. [4]

किंवा

'Technology Aided Learning' म्हणजे काय? त्याचे फायदे स्पष्ट करा. Technology Aided Learning' च्या मर्यादा लिहा.

- प्र.2) अ) माहिती तंत्रज्ञानाच्या पुस्तकाचे मूल्यमापन करताना तुम्ही कोणकोणते निकष विचारात घ्याल. [8]
ब) एकविसाव्या शतकात आवश्यक असणारी कोणतीही चार कौशल्ये स्पष्ट करा. [4]

किंवा

आशय आणि अध्यापनपध्दती यांचे अर्थपूर्ण एकात्मिकरण म्हणजे काय? माहिती तंत्रज्ञानाच्या अध्यापनात आशययुक्त अध्यापन पध्दतीचा अभ्यास तुम्हाला कसा उपयुक्त ठरेल.

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) BLOG आणि WIKI मधील फरक स्पष्ट करा.
ब) दूरस्थ शिक्षणासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग कशा प्रकारे केला जातो?
क) संकेत स्थळाचे मूल्यमापन करण्यासाठी पदनिश्चयन श्रेणी तयार करा.
ड) पेंट या घटकातून आपण कोणता गाभाघटक रूजवू शकतो?
इ) दिग्दर्शनाचे महत्त्व सांगा.
फ) ऑनलाइन अध्ययनासाठी तुम्ही संगणकाचा वापर कसा कराल?

